

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ЯРЕМЧУК ВЛАДИСЛАВ ІВАНОВИЧ

Допускається до захисту:

в.о. завідувача кафедри

історії та археології

д. і. н., професор

Надія ТЕМІРОВА

« ____ » _____ 2024 р.

**МІЖНАРОДНІ ОПЕРАЦІЇ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ З
ПІДТРИМАННЯ МИРУ І БЕЗПЕКИ У 1991-2014 РР.**

Спеціальність 032 Історія та археологія

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Керівник:

Кирило МЕЛЕКЕСЦЕВ

к.і.н., старший викладач

кафедри історії та археології

Оцінка: ____ / ____ / ____

Голова ЕК:

Олексій СТРУКЕВИЧ, д. і. н., проф.

Вінниця – 2024

Яремчук В. І. Міжнародні операції Збройних Сил України з підтримання миру і безпеки у 1991-2014 рр. Спеціальність 032 «Історія та археологія». ОП «Публічна історія». ДонНУ імені Василя Стуса, Вінниця, 2024.

У магістерській роботі досліджено роль ЗСУ в підтриманні миру і безпеки за межами України. Визначено, що участь ЗСУ в миротворчих операціях та інших міжнародних операціях дозволило покращити міжнародний імідж України, отримати для низки підрозділ досвід ведення бойових дій у сучасних умовах. Участь України в операціях з підтримки миру і безпеки надало країні козир на міжнародних перемовинах щодо подальшого пошуку підтримки українських позицій, захисту суверенітету.

Ключові слова: військова історія, воєнна історія, Збройні Сили України, історія України, миротворча діяльність.

76 с., Бібліограф.: 67 найм.

Yaremchuk V. I. International operations of the Armed Forces of Ukraine to maintain peace and security in 1991-2014. Specialty 032 «History and archeology». OP «Public History». Vasyl' Stus DonNU, Vinnytsia, 2024.

The master's thesis examines the role of the Armed Forces of Ukraine in maintaining peace and security outside Ukraine. It is determined that the participation of the Armed Forces of Ukraine in peacekeeping operations and other international operations has improved the international image of Ukraine, and has provided a number of units with experience in conducting combat operations in modern conditions. Ukraine's participation in peace and security operations has given the country a trump card in international negotiations to further seek support for Ukrainian positions and protect sovereignty.

Keywords: military history, war history, Armed Forces of Ukraine, history of Ukraine, peacekeeping.

76 p., Bibliography: 67 items.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ДЕРЖАВ У МІЖНАРОДНИХ ОПЕРАЦІЯХ З ПІДТРИМАННЯ МИРУ І БЕЗПЕКИ	6
1.1. Історіографія досліджень з проблеми	6
1.2. Джерельна база дослідження.....	8
1.3. Методологічні основи дослідження.....	11
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПІДТРИМАННЯ МИРУ І БЕЗПЕКИ В 1991-2014 РР...	15
2.1. Становлення принципів зовнішньої політики України	15
2.2. Вектори міжнародної співпраці України	21
2.3. Розвиток військово-технічного співробітництва з іншими країнами та в межах забезпечення нацбезпеки України.....	34
РОЗДІЛ 3. УЧАСТЬ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНИХ ОПЕРАЦІЯХ З ПІДТРИМАННЯМ МИРУ І БЕЗПЕКИ У 1991-2014 РР.....	46
3.1. Зразкові закордонні операції ЗСУ у 1990-х – початку 2000-х рр.....	46
3.2. Оцінка ефективності участі ЗСУ у міжнародних операціях	55
3.3. Проблеми та виклики, з якими стикалися миротворці ЗСУ	57
РОЗДІЛ 4. ВПЛИВ УЧАСТІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНИХ ОПЕРАЦІЯХ НА ІМІДЖ ДЕРЖАВИ.....	61
4.1. Зміни у сприйнятті України на міжнародній арені з початком участі у міжнародних операціях	61
4.2. Причини успіхів міжнародних операцій ЗСУ	63
4.3. Участь у міжнародних операціях та євроатлантична інтеграція.....	67
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	70

ВСТУП

У період з 1991 по 2014 роки Україна активно інтегрувалася в міжнародну спільноту, а участь у миротворчих місіях була одним із важливих елементів цього процесу. Дослідження цього періоду дозволяє простежити, як Україна позиціонувала себе як відповідальний член міжнародного співтовариства. Досвід участі в міжнародних операціях з підтримання миру дав Збройним Силам України цінні уроки з організації та проведення таких операцій. Ці знання стали в нагоді під час російської агресії в 2014 році та продовжують бути актуальними сьогодні. Дослідження дозволяє виявити сильні та слабкі сторони участі України в міжнародних операціях, що може бути корисним для подальшого розвитку військової доктрини і стратегії. Порівняння досвіду України з досвідом інших країн, які брали участь у миротворчих місіях, дозволяє виявити загальні тенденції та особливості участі в таких операціях. Відповідно, **актуальність теми** базується на обґрунтуванні важливості дослідження участі ЗСУ у міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки в контексті становлення України як незалежної держави.

Об'єкт дослідження: операції Збройних Сил України за її межами у 1991–2014 рр.

Предмет дослідження: миротворча компонента закордонних операцій ЗСУ та її правові, політичні, соціально-психологічні аспекти.

Метою дослідження є комплексне вивчення участі ЗСУ у міжнародних операціях, з аналізом їхнього впливу на міжнародний імідж України.

Завдання дослідження: 1) висвітлити теоретико-методологічні засади досліджень участі України в міжнародних операціях; 2) схарактеризувати формування та розвиток міжнародної політики України у сфері підтримання миру і безпеки в 1991-2014; 3) висвітлити участь Збройних Сил України у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки у 1991-2014 рр.;

4) розкрити вплив участі Збройних Сил України у міжнародних операціях на міжнародний імідж української держави.

Хронологічні межі роботи включають період від здобуття Україною незалежності у 1991 р. до початку російської агресії проти України у 2014 р.

Територіальні межі роботи охоплюють Східну та Південно-Східну Європу (Україна та країни Балканського півострову), Передню Азію (Ірак), частину Африки.

Наукова новизна дослідження представлена в розгляді миротворчих операцій з точки зору сучасних гуманоцентричних досліджень, тобто, не лише того, яким чином вони представляли політику держави, а як вплинули на людину, її психологічне становище, і це стосується як учасників операцій, так і зовнішніх споглядачів; а також наведені цитати в підтвердження того, як операції допомогли Україні в контексті її євроатлантичних амбіцій.

Науково-практичну значущість дослідження: результати можуть бути корисними для вдосконалення підготовки військових кадрів, розробки нових концепцій участі України у міжнародних операціях з огляду на гуманоцентричних фактор та фактор зовнішнього іміджу країни.

Апробація результатів дослідження відбувалася в межах науково-дослідницької практики, засідань кафедри історії і археології, а також Студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса, а саме **публікації** «Яремчук В. І. Підтримання миру і безпеки у стратегії Збройних Сил в історії незалежної України. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. Випуск 16. Том 2 / ред. кол. М. І. Прихненко (голова) та ін. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2024. Вип. 16. Т. 2.» [67].

Структура роботи за проблемним принципом відповідає завданням, меті, об'єкту і предмету. Робота складається з анотації, вступу, чотирьох розділів (дванадцяти підрозділів), висновків, списку джерел і літератури.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ДЕРЖАВ У МІЖНАРОДНИХ ОПЕРАЦІЯХ З ПІДТРИМАННЯ МИРУ І БЕЗПЕКИ

1.1 Історіографія досліджень з проблеми.

Українськими істориками здійснювався процес накопичення знань зі сфері історії про миротворчі операції Збройних Сил України у 1991–2014 рр. Дослідження представлені як специфічним вивченням миротворчої діяльності, так і вивченням цієї діяльності як аспекту інших тем.

Огляди історіографії з теми проводили С. Сегеда, В. Шевчук. А саме, робота С. Сегеди «Створення та розвиток української військової преси (XX – початок XXI століття)», де представлені ключові публікації, які висвітлювали операції ЗСУ [17]. Зовнішній досвід миротворчих операцій розглядається у аналітичній довідці С. Сегеди та О. Сушка «Демократичні трансформації в процесі підготовки до членства в НАТО. Досвід країн-кандидатів для України» [19]. В. Шевчуком нагромаджено історіографію про розвиток ЗСУ, в тому числі їх міжнародних операцій, у статті «Історіографія створення та розвитку Збройних Сил України» [20]. Шевчук О. А. та Остапчук І. М. у роботі «Миротворча діяльність ООН у врегулюванні міжнародних конфліктів: поняття та основні засади» дивляться на досвід ООН та його засади їх приклад для діяльності ЗСУ [21]. Аналіз монографій та статей в журналах суттєво розширив та поглибив історіографію щодо миротворчих операцій Збройних Сил України 1991-2014.

Питаннями співробітництва між Україною та міжнародними організаціями, що забезпечували миротворчу діяльність займалися вітчизняні фахівці. Особливо серед них їх цікавив Альянс НАТО.

І. Долгов та В. Корендович у статті «Конструктивне партнерство Україна – НАТО: оборонні аспекти» відмітили, що Україна та НАТО мають боротися зі спільними викликами безпеці, оскільки знаходяться в єдиному «геополітичному просторі». В. Горбулін та його співробітники з Інституту стратегічних досліджень вивчали відповідні досягнення миротворчих

міжнародних операцій у роботі «План дій Україна – НАТО: досягнення і проблеми» [22]. Про міжнародні операції також йдеться у роботах А. Соболева «Міжнародна обстановка та виклики безпеки для України» [23], С. Лепявка та А. Магомедова «Співробітництво у військовій сфері, як приклад практичної взаємодії на рівні Україна – НАТО в площині реальних військових загроз» [24]. Важливі розвідки накопичені у збірнику матеріалів круглого столу «Військово-технічне співробітництво в умовах глобалізації: український вимір» за загальною редакцією О. В. Литвиненка [5]. Експерти сходяться із суміжними висновками: напередодні сучасної війни головними проблемами України у міжнародних операціях були: невизначеність оборонної політики держави (підприємства залишалися без орієнтирів для розвитку, підприємства не могли планувати діяльність щодо сучасних виробничих потужностей); низька ефективність держуправління оборонною сферою; низька пізнаваність досягнень українського ВПК у світі [5, с. 5-7].

«Чи можливо взагалі говорити про стратегію ВТС у нашій державі?» – запитав президент Асоціації «Українські оборонні технології» В. Грек у 2011 р. Він визначив, що військово-технічне співробітництво в Україні є несистемним явищем, його основні напрями наступні: продаж застарілої техніки зі складів Міністерства оборони України, продаж підприємствами запчастин, виконання робіт з іноземними замовниками. Таким чином, враховуючи відсутність програми, дослідники не говорили про системну стратегію розвитку ВТС України [5, с. 37]. Українські експерти констатували, що найбільшим досягненням України у ВТС із країнами-членами ЄС та НАТО були проведення спільних досліджень, впровадження серійного виробництва модерних зразків техніки для забезпечення потреб ЗСУ, спільний вихід на ринки інших країн. Експерти зазначали, що організація спільної роботи для створення новітніх військових комплексів із західними країнами передбачало впровадження принципу співпраці «за справедливістю», що було визначальним для країн Альянсу. Суть його полягала в погодженні зі стратегічними партнерами спільного виробництва

зразків з врахуванням пропорції, за якою залежно від того, скільки держава внесла коштів у спільне розроблення та виробництво озброєння, розраховувалася кількість замовлень, що передавалися для відпрацювання підприємствами ОПК цієї держави» [5, с. 18-19].

Крім власне миротворчої діяльності та розвитку ВТС, для українських міжнародних операцій також важливий фактор підтримки національної безпеки України превентивним шляхом. В. Ліпкан зазначає, що такі операції також можуть входити до системи заходів по забезпеченню нацбезпеки країни: «Національна безпека забезпечується проведенням єдиної державної політики в усіх сферах життєдіяльності, системою заходів економічного, політичного та організаційного характеру, адекватних загрозам і небезпекам життєво важливим інтересам особи, суспільства та держави через органи законодавчої, виконавчої та судової влади» [27, с. 57].

У цілому аналіз літератури з проблем міжнародного військового співробітництва і міжнародної миротворчої вказує на потребу теоретичного вивчення процесів трансформації (від білатеральності до мультилатеральності) у сфері міжнародного військового партнерства, міжнародних миротворчих операцій та виокремлення місця та ролі України у глобальних процесах з метою забезпечення безпеки, а також відповідних структурах в умовах тривалої світової гібридної війни, яка була розв'язана московським агресором у 2014 р.

1.2 Джерельна база дослідження.

Серед джерел дослідження можемо назвати офіційні документи, звіти, договори через які ми вже можемо бачити наслідки миротворчих операцій в яких брали Зброєні Сили України.

Було вивчено багато різноманітних статей військових які брали безпосередню участь у миротворчих операціях які є у вільному доступі.

Велика база джерел стосується співпраці України з НАТО у військово-технічній сфері, яка була започаткована ще у 1990-х рр. Головною метою військово-технічного співробітництва України, згідно Указу Президента України «Про заходи щодо вдосконалення військово-технічного співробітництва України з іноземними державами» (1999 р.), було «забезпечення національних інтересів і безпеки держави, оснащення Збройних Сил та інших військових формувань сучасним озброєнням і військовою технікою, іншими товарами військового призначення, розвиток експортного потенціалу військово-промислового комплексу, підвищення науково-технічного та технологічного потенціалу оборонної галузі України» [11]. Військово-технічне співробітництво України (ВТС) та НАТО в межах Річних національних програм співробітництва Україна – НАТО, дворічних Робочих планів Військового комітету Україна – НАТО та його щорічних Імплементацийних програм, а також Індивідуальної програми партнерства між Україною і НАТО («Меню партнерства») у рамках Програми «Партнерство заради миру» та інших ініціатив Альянсу вплинули на розвиток міжнародних операцій [16].

Статут ООН є основним документом, який визначає правові засади міжнародних відносин, включаючи використання сили та підтримання міжнародного миру і безпеки. Стаття 2 Статуту проголошує принцип мирного вирішення міжнародних спорів і заборону загрози силою або її застосування проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої держави.

Крім Статуту ООН, існують численні міжнародні договори, які деталізують різні аспекти міжнародних операцій. Женевські конвенції встановлюють міжнародне гуманітарне право, яке регулює поведінку сторін у збройних конфліктах, зокрема захист цивільного населення, поранених, полонених та інших вразливих груп. Додаткові протоколи до Женевських конвенцій розширюють застосування Женевських конвенцій на нові типи конфліктів та ситуацій. Статут Міжнародного кримінального суду створює

постійний міжнародний суд для переслідування осіб, відповідальних за геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії.

Національне законодавство кожної держави, яка бере участь у міжнародних операціях, також регулює такі питання, як цілі та принципи зовнішньої політики держави, включаючи участь у міжнародних операціях; правовий статус міжнародних організацій; відповідальність учасників міжнародних операцій (військовослужбовців та інших осіб); гарантії прав людини; зв'язок між національною безпекою та миротворчими операціями. У Законі України «Про основи національної безпеки України», прийнятим Верховною Радою України в 2018 році, національна безпека визначається як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз». Воно фактично тотожне поняттю «державна безпека» – «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру». Крім того, в цьому Законі визначаються поняття «воєнна безпека», «громадянська безпека»: «громадська безпека і порядок – це захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, забезпечення яких є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та громадськості, які здійснюють узгоджені заходи щодо реалізації і захисту національних інтересів від впливу загроз» [26].

Законодавчі та діловодні документи присвячені міжнародним операціям ЗСУ доступні в архівних установах, онлайн-архівах, збірках документів, що опубліковані органами державної влади [28-30]. Різноманітні актові та діловодні документи, а також матеріали ЗМІ, що стосуються миротворчої діяльності і міжнародних операцій ЗСУ, знаходяться у відкритому доступі онлайн на вебсайтах у мережі Інтернет [31-35].

Загалом, джерельна база щодо міжнародних операцій ЗСУ та миротворчої діяльності з метою забезпечення миру відображає систему конкретних засобів, способів і механізмів, що направлені на попередження й усунення різних видів небезпек за межами України. Міжнародні операції та загалом діяльність з підтримки безпеки та миру передбачають взаємодію різних державних інституцій, органів державної влади, керівників усіх ланок і рівнів щодо підтримання адекватного в даних конкретних умовах рівня національної безпеки. Концепція міжнародних операцій ЗСУ розробляється і розвивається у відповідності до основоположних нормативно-правових актів: Конституції України, Законів України, Указів Президента України, Постанов Верховної Ради України і Кабінету міністрів України, міжнародних документів, визнаних і ратифікованих українською державою.

1.3 Методологічні основи дослідження.

Серед методологічних основ дослідження важливо зазначити, з одного боку, основи термінології, використаної у дослідженні, а з іншого – методів дослідження.

Кажучи про поняття, використані у роботі, почнемо з визначення ключових інституцій, що відповідають за міжнародні операції ЗСУ. Інститут міжнародних операцій з підтримання миру і безпеки – це складна система норм, принципів та практик, що виникла як відповідь на потребу міжнародної спільноти ефективно реагувати на конфлікти та загрози миру. Його становлення та розвиток тісно пов'язані з еволюцією міжнародних відносин та становленням системи колективної безпеки.

Організації, такі як Ліга Націй, намагалися створити механізми для мирного розв'язання спорів між державами. Проте, їхні зусилля виявилися недостатніми для запобігання Другій світовій війні. Після Другої світової війни міжнародна спільнота зрозуміла необхідність створення більш

ефективної системи колективної безпеки. Так з'явилася Організація Об'єднаних Націй (ООН), одним з основних завдань якої стало підтримання міжнародного миру і безпеки. Засновницький документ ООН передбачав широкий спектр заходів для досягнення цієї мети, включаючи мирне врегулювання спорів, санкції та застосування сили в якості крайнього засобу (відповідно, перші миротворчі операції ООН були розгорнуті в 1948 році на Близькому Сході). З огляду на діяльність ООН можна говорити про класичну миротворчість (1948–1988 рр.), яка характеризувалася пасивним характером, де основним завданням було спостереження за дотриманням угод про припинення вогню; та про комплексну миротворчість (з 1988 р.), що пов'язана з розширенням мандатів миротворчих місій, включенням гуманітарних, поліцейських та інших завдань.

Миротворчі операції нового покоління відповідають на сучасні виклики, такі як асиметричні конфлікти, міжнародний тероризм та кризи, пов'язані зі зміною клімату. Саме до них і звернулась Україна.

Основні принципи миротворчої діяльності вимагають, по-перше, згоду сторін конфлікту, неупередженість, обмеження у застосуванні сили: Миротворчі сили можуть використовувати силу лише для самооборони або виконання мандата Ради Безпеки.

Існує чотири форми міжнародних миротворчих дій, які були запропоновані шостим Генеральним секретарем ООН Бутросом Галі в доповіді «Порядок денний заради миру» в 1992 р.: «превентивна дипломатія, миротворча діяльність, підтримання миру, постконфліктна розбудова миру» [25]. Превентивна дипломатія застосовується до виникнення конфлікту або на його ранніх стадіях. Миротворча діяльність – це дії, що здійснюються з метою приведення ворожих сторін до угоди мирними засобами. Примус до миру включає дії, які зазвичай передбачають застосування військової сили проти однієї або кількох конфліктуючих сторін з метою відновлення миру. Підтримання миру – це розгортання присутності ООН на місцях до певного часу за згодою всіх зацікавлених сторін, як

правило, за участю військового та/або поліцейського штату ООН, а часто і цивільних осіб. Під розбудовою миру зазвичай називають всебічні зусилля міжнародних і національних суб'єктів щодо підтримки соціальних, політичних, професійних, релігійних та інших груп і структур, які мають сприяти зміцненню миру та уникненню рецидиву конфлікту. правило, беруть участь миротворці ООН для стабілізації конфлікту.

Щодо методів і принципів, використаних у дослідженні: для визначення еволюційних змін у концепції міжнародних операцій ЗСУ слід застосувати методи історичного аналізу. А саме: історико-генетичний метод (застосовувався при визначенні початкових засад розвитку практики миротворчих операцій); принцип історизму (розгляд явища міжнародних операцій у його розвитку від початку, до становлення і призупинення внаслідок московського вторгнення). Історизм як спосіб осмислення минулого вказує на наступність між епохами, тому був сенс розглянути основи миротворчої діяльності, пов'язаної з діяльністю ООН ще попередньо власне незалежності України та участі українських військ у миротворчих операціях. Порівняльно-історичний метод дозволив порівняти вітчизняні концепції міжнародних операцій та такі в зарубіжних країнах. За допомогою принципу всезагального зв'язку і взаємообумовленості ми намагалися пізнати взаємодію різних компонентів міжнародних операцій та загальної політики держави, як досягнення в одній із сфер впливає на іншу.

Серед загальнонаукової методології, використано є системний метод, який дозволив дослідити структуру миротворчих операцій, вивчити і зрозуміти їх функції, зазначити як видозмінюється інформація між Україною та світовою аудиторією.

Згідно зі структурно-функціональним методом практику міжнародних операцій можна розглядати як функціональну систему, діяльність якої направлена на забезпечення корисних (функціональних) результатів як самої системи (забезпечення національної безпеки та здобуття міжнародної підтримки), так і так званих систем вищого порядку (суспільства взагалі).

Метод політичного аналізу застосовувався від час визначення усіх предметних сторін суспільно-політичних процесів в Україні та світі, які впливали на стан і розвиток ЗСУ у їх можливостях здійснювати міжнародні операції з підтримки безпеки та миру.

Таким чином, загальне розуміння міжнародних операцій і в теоретичному і в практичному плані призводить до необхідності виокремлення в усій системі суспільних відносин проблем політичної, економічної, воєнної, науково-технічної, соціальної, психологічної й іншої безпеки. Українська держава все ще формує свої очікування та інтереси щодо результатів операцій, що, відповідно, не дає можливості чітко їх класифікувати чи офіційно закріпити їх в нормативно-правових актах.

Теоретичний огляд миротворчих операцій у яких брали Збройні Сили України в період з 1991–2014 роки надає висновки та уявлення про потенціал Збройних Сил України. Відокремлення від Союзу Радянських Соціалістичних Республік дав поштовх для реформування армії. Участь у миротворчих операціях дає насамперед досвід який отримували як звичайні рядові солдати так і офіцерський склад штабних та бойових офіцерів.

РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПІДТРИМАННЯ МИРУ І БЕЗПЕКИ В 1991-2014 РР.

2.1 Становлення принципів зовнішньої політики України.

Основним документом, який визначав принципові засади розбудови державотворчих процесів, у тому числі в сфері зовнішньої політики, став Акт проголошення незалежності України, прийнятий 24 серпня 1991 р. [36]. Озираючись на цей документ Верховна Рада України 2 липня 1993 р. схвалила «Основні напрямки зовнішньої політики України» [37]. В них, зокрема, наголошується, що неодмінною умовою розбудови незалежної Української держави є її активне та повномасштабне входження до світового співтовариства. Це буде впливати на наступне формування стратегій участі України в міжнародних операціях.

Рух України до світу спирається на власні фундаментальні національні інтереси, а саме: стратегію та геополітику, які пов'язані з національною безпекою України та забезпеченням політичної незалежності; економічні інтереси, що передбачають інтеграцію економіки України у світову економіку, регіони, субрегіони, окремі ринки. Зовнішня політика України спрямована на становлення та розвиток України як незалежної демократичної держави, збереження її територіальної цілісності та недоторканості кордонів, інтеграцію національної економіки у світову економічну систему, поширення іміджу України. Україна є надійним і передбачуваним партнером у світі, що підтверджує миротворча діяльність українських військових за кордоном.

Стосовно основних підвалин, зовнішньої політики України, то ними є: відкритість зовнішньої політики (співробітництво України з усіма заінтересованими партнерами); засудження війни як знаряддя політики (прагнення України до вирішення будь-яких міжнародних суперечок виключно мирними засобами); додержання Україною принципів

взаємоповаги, рівноправності (невтручання без їхньої згоди у внутрішні справи інших країн); відсутність територіальних претензій до сусідніх держав і невизнання територіальних претензій до України; дотримання Україною міжнародних стандартів прав людини, принципу неподільності концепцій міжнародного миру і міжнародної безпеки, визнання пріоритету у політиці загальнолюдських цінностей, загальновизнаних норм міжнародного права над нормами внутрішньодержавного права (відповідно підписаних угод над законами України), засудження практики подвійних стандартів у міждержавних стосунках.

Головними напрямками зовнішньої політики України вже в 1990-х рр. було визначено розвиток двосторонніх відносин, участь в європейському співробітництві (про «Європейський дім» згадували ще в 1990 р.) [38]; розбудова відносин з країнами СНД; участь у роботі ООН, інших міжнародних організацій. Кожен з цих напрямів мав свій власний комплекс пріоритетів, які зумовлювалися національними інтересами України, турботою про збереження загального миру і рівноправного співробітництва.

Практична реалізація зовнішньої політики України забезпечується держслужбовцями, військовими, окремими політиками під керівництвом Президента України Кабінетом Міністрів України, Міністерством закордонних справ, іншими центральними органами державної виконавчої влади на основі Конституції України.

Перші кроки на зовнішній арені, пов'язані з періодом президентства Л. Кравчука. Тоді за рішенням Президента України Л. Кравчука МЗС України очолив А. Зленко. Упродовж трьох місяців Україну як незалежну державу визнали понад 140 країн світу. Одними з перших заявили про це Польща, Канада, Італія, Бельгія, Індія, Угорщина, Латвія, Литва, Росія, Аргентина, Болгарія та ін. країни. Протягом 1992–1993 рр. Україна вступила в безпосередні дипломатичні зв'язки зі США, Канадою, Польщею, Німеччиною, Францією, Китаєм, Росією, Казахстаном, державами Балтії,

Скандинавії та іншими країнами. А. Зленко визначав ключовим завданням зовнішньої політики прагматизм [39].

У липні 1992 р. відбувся візит Президента України до Франції, під час якого Україна приєдналася до «Хартії для нової Європи», був підписаний білатеральний договір про дружбу та співробітництво. У цей період Україна стала членом Ради з безпеки і співробітництва в Європі (НБСЄ, пізніше відома як ОБСЄ), Світового банку, Міжнародного Валютного Фонду.

Проте виникає багато складних питань. Одна з них – виконання державою зобов'язань щодо ефективної реалізації свого анонсованого без'ядерного статусу. Викликало серйозні занепокоєння стан відносин України з Москвою. Після здобуття незалежності період близьких стосунків закінчився і відносини почали погіршуватися. Економічні відносини між двома країнами часто характеризували як «економічну війну», а «кримське питання» загострилося в ході московської політики тиску на Україну з метою позбавлення Києва ресурсів Чорноморського флоту.

Важливою подією першої половини 1990-х стало підписання 14 січня 1994 р. тристоронньої угоди між Україною, США та Росією про виведення стратегічної ядерної зброї з України. 3–7 березня 1994 р. Президент України відвідав США, де підписує заяву про дружбу та співробітництво між двома країнами. Першою з-поміж пострадянських країн Східної Європи Україна приєднується до програми співробітництва НАТО «Партнерство заради миру». В межах цієї програми Україна приєднається в майбутньому до цілої низки міжнародних операцій [40].

Відносини між Україною та США покращилися. Проведена активна робота щодо її динамізації та поглиблення. 20–24 листопада 1994 р. Президент України у ході державного візиту в США обговорив широке коло питань, які становили значний інтерес для обох країн. 11–12 травня 1995 р. відбувся візит Президента США В. Клінтона до України, у ході якого були закріплені позитивні тенденції у розвитку відносин.

Одним з пріоритетів зовнішньої політики України став її європейський напрям. Головним досягненням у 1990-х рр. стало прийняття України в листопаді 1995 р. до Ради Європи, раніше за інші пострадянські країни. Відносини з Німеччиною, Великою Британією, Францією, Італією, Австрією, Бельгією, Фінляндією, Швейцарією активно розвивалися у цей період. Предметом конкретної уваги стала розбудова відносин з державами Центральної та Східної Європи, насамперед з Вишеградськими країнами: Польщею, Угорщиною, Чехією, Словаччиною, а також Румунією. Причинами цього були геополітична близькість, спільність або схожість проблем країн Східної Європи, які постали після краху Східного Блоку. Деякі незгоди з Румунією продовжувалися до 2000-х рр., щодо питань територіальних претензій та ролі України в Придністровському питанні.

Увага МЗС України протягом 1990-х рр. була також спрямована на розбудову відносин з країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону, що перетворювався на один із головних економічних та політичних центрів світового розвитку, а також з країнами Близького Сходу і Африки, Південноамериканського континенту.

Щодо відносин з Москвою, вони залишалися проблематичними, незважаючи на персональне товариство між Л. Кравчуком та Б. Єльцином. Після президентських виборів 1994 р., коли Л. Кучма обіцяв покращення відносин з Москвою, незважаючи на зусилля української сторони, вони залишилися складними. «Економічна війна» досі не вщухала. Серед московських політиків та в засобах масової інформації практично не зникала тема «російських» Криму й Севастополя. Після незадоволення Л. Кучми від візиту до Москви, з року в рік відкладався візит Президента Б. Єльцина до України.

Переговори між країнами щодо підписання масштабного договору були тривалими та важкими. Лише після парафування Україною та Росією тексту угоди у 1995 р. ситуація почала покращуватися. Однак відомо, що документ був підписаний двома президентами приблизно через два роки,

31 травня 1997 р., у Києві. Відтоді розпочався більш «дружній» етап в історії українсько-московських відносин.

Наступним кроком на шляху їх поглиблення та розвитку став візит Президента України Л. Кучми до Москви в лютому 1998 р. Результати візиту: підписання угод про довгострокове економічне співробітництво між двома країнами терміном на 10 років.

Важливе місце серед зовнішньополітичних пріоритетів України посіли відносини з іншими країнами СНД, особливо з Грузією, Азербайджаном, Узбекистаном і Молдовою в рамках ГУУАМ (пізніше ГУАМ), саміт якої в Ялті в липні 2002 р. прийняв рішення про зону вільної торгівлі між цими країнами. Особливо поглибленим було стратегічне партнерство між Україною і Республікою Польща, яке може бути віднесене до базових цінностей євроінтеграції України, незважаючи на незгоди щодо проблем спільної історії [41–43].

Обрання Міністра закордонних справ України Г. Удовенка Головою 52-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН засвідчило повагу до зовнішньої політики України 1990-х рр. та українських принципів міжнародних операцій. Ресурси міжнародної діяльності та авторитет держави збільшився завдяки активній участі в діяльності ООН, а також інших світових і регіональних організацій. Останнім підтвердженням цього стало обрання України до Комісії ООН з прав людини. У 2002 р. Україна нарешті оголосила про рішення на користь європейської та євроатлантичної інтеграції: поступовий і постійний шлях до вступу до Європейського Союзу та інтеграції до НАТО.

Підводячи підсумки зовнішньої політики України з моменту проголошення її незалежності маємо зазначити, що за цей час попри всі негаразди та проблеми було досягнуто вагомих результатів. Головним з них, безумовно, є те, що Україна відбулася як незалежна держава, як загально визнаний суб'єкт міжнародних відносин. У політичному сенсі наша держава користується авторитетом ініціативного, самодостатнього і

конструктивного учасника міжнародного життя. Свідченням цього був, зокрема, вступ України до Ради Європи, активна участь у миротворчих операціях, утвердження України як одного з регіональних лідерів, її участь у Центральноевропейській ініціативі, ОЧЕС, Раді держав Балтійського моря, обрання непостійним членом Ради Безпеки ООН, головування України в цьому поважному міжнародному органі тощо.

Здобуття Україною незалежності докорінно змінило умови її історичного розвитку. Розпочався демонтаж застарілих тоталітарних структур, розробка нової правової бази, перехід від планової економіки до багатосистемної ринкової економіки, орієнтованої на соціальну консолідацію та національне відродження. Усе це знайшло відображення в активізації суспільного життя, появі нових політичних партій та процесі державотворення, головним із яких було прийняття нової Конституції України.

На жаль, економіка належним чином не була в цей період реформована, не працювала система соціального захисту населення. Погіршилися демографічні показники, зросла смертність, стала очевидною депопуляція України. Високий ступінь соціальної диференціації суспільства призвів до нестабільності соціальних процесів.

Проте у ХХІ ст. спад виробництва припинився, виникла позитивна тенденція виходу України з довготривалої соціально-економічної кризи. Це дало підстави Президенту України Л. Кучмі проголосити стратегію економічного і соціального розвитку на 2002–2011 рр. під назвою «Європейський вибір». Рівночасно зріс міжнародний авторитет України, яка визнана практично усіма країнами світу. Україна змогла утвердити свою міжнародну позицію, здійснивши успішне відновлення дипломатичних відносин з більшістю країн світу, а також отримала визнання своєї незалежності. У цей період було укладено ряд важливих угод і договорів, зокрема в сфері ядерної безпеки та економічного співробітництва. Однак, поряд із позитивними змінами, залишалися серйозні виклики, зокрема

слабкість внутрішніх інституцій та нестабільність зовнішньополітичної ситуації, що ускладнювало повний розвиток національної дипломатії.

2.2 Вектори міжнародної співпраці України.

Проголошення незалежності України у 1991 р. стало початком нового етапу в її історії, а також викликало необхідність формування власної зовнішньополітичної доктрини. З того часу зовнішньополітичний курс України зазнав значних змін, які були зумовлені як внутрішніми, так і зовнішніми факторами.

Початковий період можна виділити як 1991-2004 рр. На початку незалежності Україна обрала курс на багатовекторну зовнішню політику (уточнив саме поняття «багатовекторність» Президент України Л. Кучма, але сформував її голова МЗС А. Зленко), намагаючись балансувати між Росією та Заходом. Цей курс був обумовлений бажанням зберегти добрі відносини з усіма сусідами та міжнародними партнерами [44; 45].

Пріоритетність економічних відносин була характерна курсу на «багатовекторність». Основна увага приділялася розвитку економічних відносин з різними країнами, зокрема з РФ, ЄС та США. Україна проголошувала свій нейтралітет та відмову від участі у військових блоках [46].

«Помаранчева революція» визначила нові вектори для розвитку як української зовнішньополітичної стратегії, так і міжнародних операцій у цей період, які були зорієнтовані на євроінтеграцію в наступний період (2004-2014 рр.). Відбулася зміна зовнішньополітичних пріоритетів. Україна знов (після 2002 р.) задекларувала курс на євроінтеграцію та поглиблення співпраці з Європейським Союзом. Ба більше, виникла дискусія щодо можливості вступу України до НАТО, хоча остаточне рішення з цього питання не було прийнято, але під час візитів до країн Західної Європи в

січні і лютому 2005 р. Президент України В. Ющенко заявив про намір порвати з «багатовекторністю», про пріоритетність ЄС і НАТО [47].

У цей період Україна активно включилася в процес Східного партнерства ЄС, спрямованого на поглиблення співпраці між ЄС та країнами Східної Європи.

Московська агресія призвела до обрання остаточного курсу на євроатлантичну інтеграцію (з 2014 р., хоча лише у 2018 р. Україна остаточно прибрала альтернативні варіанти зі свого законодавства). Агресія проти України у 2014 р. кардинально змінила зовнішньополітичну ситуацію. Україна стала об'єктом російської агресії та вимушена була зосередитися на обороні своєї територіальної цілісності. В умовах московської агресії курс України на євроатлантичну інтеграцію став більш чітким і безповоротним. Україна посилила співпрацю з НАТО та іншими партнерами з метою зміцнення своєї оборонної спроможності. Україна активно шукає нових союзників та партнерів у всьому світі. Для цього їй знадобився і авторитет, отриманий у ході міжнародних операцій.

Основні зміни в зовнішньополітичній доктрині України протягом 1991–2014 рр. можна описати як шлях «від багатовекторності до євроатлантичної інтеграції». Якщо на початку незалежності Україна намагалася балансувати між різними центрами сили, то після 2014 р. курс на євроатлантичну інтеграцію став стратегічним вибором. Загроза з боку Росії спонукала Україну до посилення своєї армії та військово-технічного співробітництва з партнерами. Україна активніше співпрацювала з ООН, ОБСЄ та іншими міжнародними організаціями, шукала нових союзників та партнерів у всьому світі.

Серед факторів, що впливали на зовнішню політику України ми можемо визначити наступні. По-перше, пошук визнання і союзників у ході міжнародних операцій і діяльності України в ООН у 1990-х рр. По-друге, російська агресія є одним з головних чинників, що формує зовнішню політику України. По-третє, прагнення України до європейської інтеграції є одним з ключових напрямків зовнішньої політики. По четверте,

внутрішньополітичні процеси в Україні також впливають на зовнішню політику. По-п'яте, зміни у світовій політиці та економіці впливають на зовнішньополітичні пріоритети України.

Тобто, зовнішньополітична доктрина України зазнала значних змін з моменту проголошення незалежності. Від багатовекторності країна перейшла до більш чітко визначеного курсу на євроатлантичну інтеграцію. Цей курс був зумовлений як внутрішніми, так і зовнішніми факторами, зокрема російською агресією.

Україна бере активну участь у всіх напрямках діяльності ООН, найважливішими з яких є підтримання міжнародного миру та безпеки та зміцнення верховенства права у міжнародних відносинах, розвиток співробітництва у вирішенні проблем соціально-економічного та гуманітарного характеру, забезпечення прав людини.

Україна надає особливого значення діяльності ООН з підтримання міжнародного миру та безпеки, розглядаючи участь у ній як важливий чинник своєї зовнішньої політики. Починаючи з липня 1992 р. Україна виступає активним контрибутором військових підрозділів та персоналу до операцій ООН з підтримання миру (ОПМ). Як зазначає МЗС України, станом на «березень 2013 року 538 військовослужбовців ЗСУ та співробітників органів внутрішніх справ України беруть участь у 7-ми ОПМ ООН: у ДРК, на Кіпрі, у Косово, Кот д'Івуарі, Ліберії, Судані та Південному Судані. За цим показником Україна посідає 5-е місце серед країн Європи» [48].

Співпраця України з ООН в галузі роззброєння була зосереджена на зміцненні міжнародних інструментів і режимів в сфері контролю над озброєнням, миротворчій діяльності, у тому числі всередині миротворчих сил ООН, нерозповсюдження країнами зброї масового знищення, дотриманні режимів санкцій Ради Безпеки ООН.

У зв'язку з гострою потребою міжнародної спільноти розробити ефективні заходи боротьби з тероризмом, Україна приєднається до

глобальної антитерористичної коаліції та працюватиме разом у боротьбі з міжнародним тероризмом насамперед в рамках ООН максимум зусиль.

Україна неодноразово долучалася до діяльності органів ООН у сфері захисту прав людини та міжнародного права. двічі (2006-2008 та 2008-2011 рр.) входила до складу новоствореного правозахисного органу, а саме Ради ООН з прав людини. Україна бере активну участь у роботі цієї Ради. У травні 2008 р. та жовтні 2012 р. у межах Ради Україна пройшла Універсальний періодичний огляд ситуації у галузі прав людини, підсумки якого затверджені 14 березня 2013 р. під час 22-ї сесії Ради [48].

Україна є учасником найважливіших міжнародних договорів у сфері захисту прав людини. Як учасник зазначених документів Україна регулярно подає відповідним договірним органам національні звіти про виконання своїх зобов'язань за цими договорами. Рекомендації, видані за результатами розгляду української доповіді, опрацьовуються відповідними державними інституціями, які ухвалюють рішення щодо заходів щодо їх виконання.

Україна також є учасницею більшої кількості універсальних міжнародних договорів в межах ООН, а саме тих, депозитарієм яких виступає саме Генеральний секретар ООН.

Протягом свого членства в ООН Україна тричі була обрана непостійним членом Ради Безпеки (1948-1949, 1984-1985, 2000-2001 рр.), а шість разів – членом Економічної і Соціальної Ради (з огляду на розглянутий період по роботі, найпізнішими були 2010-2012 рр.) [48].

За час членства в ООН Україна тричі призначалася непостійним членом Ради Безпеки ООН у 1948-1949, 1984-1985, 2000-2001. Також Україна була обрана до Економічної та Соціальної Ради ООН на період з 2010 по 2012 рік, це вже шостий раз, коли наша країна входила до ЕКОСОП у розглянутий період (1991-2014 рр.) [48].

Станом на 2013 р. Україна була членом наступних керівних органів ООН та спеціалізованих установ системи ООН: Комісії ООН з права міжнародної торгівлі (2010-2014 рр.), Комісії із соціального розвитку (2012-

2015 рр.), Комісії з наркотичних засобів (2012-2015 рр.), Комітету з внесків (2013-2015 рр.), Виконавчої ради Структури ООН з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок (2011-2013 рр.), Комітету з інформації (2013-2014 рр.), Ради Організації ООН з промислового розвитку (2010-2013 рр.), Адміністративної ради та Ради поштової експлуатації Всесвітнього поштового союзу (2013-2016 рр.), Програмного та бюджетного комітетів Всесвітньої організації інтелектуальної власності. Крім того, постійний представник України при ООН обраний Головою Шостого комітету (правові питання) 67-ї сесії ГА ООН (2012-2013 рр.), а також Україна віце-голувала в Асамблеї Міжнародної морської організації, представник України входить до складу Міжнародного трибуналу з морського права (2011-2021 рр.) [48].

Крім того, представники України входили до складу керівних органів Програми розвитку ООН та Фонду ООН у галузі народонаселення, Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), Всесвітньої туристичної організації, Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН, Всесвітньої продовольчої програми ООН [48].

Україна, в межах своєї діяльності для підтримки миру, бере участь у діяльності Європейської економічної комісії ООН, з метою зміцнення регіонального співробітництва у сфері енергетики, транспорту, екології, економічної інтеграції. ЄЕК ООН є для України одним із важливих джерел технічної допомоги у цих галузях. Протягом 2002–2003 рр. та 2007–2008 рр. заступником голови цієї комісії обирався Постійний представник України у Женеві. Відповідно, українські представники працювали у складі комітетів ООН з екологічної політики та сталої енергетики.

Це призвело до ефективної взаємодії України зі спеціалізованими установами ООН з багатьох питань глобального порядку денного, включаючи боротьбу з бідністю, охорону навколишнього середовища, вдосконалення системи охорони здоров'я. Багато заради цієї взаємодії

зробили співробітники Офісу ООН в Україні, що забезпечували реалізацію проєктів Програми розвитку ООН в Україні, для цього активно співпрацювали з Міністерством економічного розвитку і торгівлі, Міністерством екології та природних ресурсів, Міністерством молоді та спорту, іншими відомствами в Україні. Офіс координував діяльність в Україні Всесвітньої організації охорони здоров'я, а також таких структур як МАГАТЕ, Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, Об'єднаної програми ООН з питань ВІЛ та СНІД, Управління ООН з наркотиків і злочинності, попередньо згаданих ЮНЕСКО та ЮНІСЕФ [48].

Регіональне представництво Управління Верховного комісара ООН у справах біженців в Білорусі, Молдові та Україні у партнерстві з Державною міграційною службою України фінансувало та реалізувало низку проєктів в міграційній сфері. Причиною цього було те, що Україна виступала за неухильне дотримання міжнародних зобов'язань та забезпечення ефективної реалізації національного законодавства з метою захисту прав біженців. В Україні здійснювалася послідовна робота зі зміцнення законодавства, вдосконалення системи держуправління над міграційними процесами відповідно до стандартів ООН. Зміни, що внесені до законодавства України протягом 2010-2013 рр. заклали умови для створення системи притулку в Україні за стандартами ООН та ЄС.

Україна також допомагала країнам, що постраждали від гуманітарних катастроф, у тому числі надсилаючи на допомогу ЗСУ, оскільки низка таких катастроф відбуваються у різних кутах світу у зв'язку саме зі збройними конфліктами. 26 вересня 2012 р. Президент України прийняв рішення про гуманітарну допомогу для біженцям з Сирії. На виконання рішення Президента України були виділені кошти у розмірі 1 000 000 грн. та перераховані до Сирійського регіонального плану реагування на допомогу сирійському народові, який реалізувався разом з міжнародними партнерами регіону Близького Сходу. Допомагають у Сирії повстанцям проти

диктаторського режиму Асада і зараз представники ГУР Міноборони України.

Україна розвивала також співпрацю з Управлінням ООН з наркотиків і злочинності (УНЗ ООН). У травні 2012 р. в Україні відбулася Міжнародна конференція «Українське суспільство і наркотики: вибудова нового стратегічного підходу», у якій взяли участь Заступник Генсека ООН, Виконавчого директора УНЗ ООН, провідні міжнародні експерти. У 2012 р. Україна пройшла перший цикл механізму огляду виконання Конвенції ООН на боротьбу корупції [48].

Також ґрунтовна робота здійснюється українською стороною у межах співробітництва з МАГАТЕ (у тому числі з боку сил ЗСУ). Одним із актуальних завдань співробітництва є налагодження взаємодії у «трикутнику» Україна–ЄС–МАГАТЕ для інтеграції енергетичних просторів. Важливою подією було головування представника України на Другій сесії Підготовчого комітету Оглядової конференції 2010 р. поміж держав-сторін Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, яка відбувалася саме під егідою МАГАТЕ. На жаль, МАГАТЕ не віддячило достатньою впевненістю Україні у боротьбі з московською окупацією українських АЕС та ракетними й дронними обстрілами АЕС.

Прикладом успіхів України в діяльності міжнародних організацій також слугуватиме різнобічна взаємодія України з ЮНЕСКО, що спрямована на розширення міжнародного співробітництва українських наукових, освітніх, культурних інституцій зі світовими, підтримки культурного туризму, визнання українських культурних досягнень тощо. Захищали культурне багатство і українські миротворці в Іраку, у Боснії, а також агенти України, які сприяли боротьбі проти ІДІЛ.

Завдяки поважній, виваженій позиції в ООН та міжнародних організаціях, Україна отримує значну технічну допомогу з боку спеціалізованих установ ООН, її фондів та програм. На жаль, ООН не готова

призупинити московське вторгнення на землі України, незважаючи на репутацію українських політиків і миротворців в ООН.

У сучасному міжнародному співробітництві однією з головних тем є сталий розвиток та охорона навколишнього середовища, а також боротьба з глобальними змінами клімату. Важливу роль у цьому контексті відіграє ООН, яка є ключовим центром міжнародного природоохоронного права. Україна є учасником понад 40 міжнародних та регіональних природоохоронних конвенцій і угод, активно брала участь у переговорах щодо створення нової міжнародної угоди, що мала замінити Кіотський протокол в рамках Рамкової конвенції ООН про зміну клімату [48]. Співпраця України з Форумом ООН з лісів та Комісією сталого розвитку ООН також розвивається вельми активно. Окрім екологічних питань, в рамках цієї Комісії Україна залучається до обговорення питань сільськогосподарського розвитку, промислового розвитку, продовольчої та енергетичної безпеки. В межах Програми ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) Україна співпрацювала для мультилатеральної ініціативи з довкілля та безпеки ЮНЕП, ПРООН та ОБСЄ.

Українська сторона виступила ініціатором розробки Карпатської конвенції та головувала щодо неї в період з грудня 2006 по червень 2008 р. Представники України увійшли до складу Комісії по захисту Чорного моря від забруднення, відповідно до Бухарестської конвенції, а також консультативних груп цієї Комісії та Бюро Конвенції про охорону біологічного різноманіття, Комітету з дотримання Картахенського протоколу з біобезпеки до Конвенції про охорону біологічного різноманіття, Наглядового комітету спільного впровадження конвенції ООН зі зміни клімату, Бюро Угоди про збереження китоподібних та Постійних комітетів двох регіональних природоохоронних угод. Мінприроди та інші відомства пов'язані з участю в Конференції сторін Конвенції про доступ до інформації, участі громадськості в прийнятті рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища; зустрічах сторін Монреальського

протоколу з речовин, що руйнують озоновий шар Землі. За свої багаторічні досягнення у справі збереження озонового шару Уряд України та Національна озонна служба нагороджені почесним сертифікатом Монреальського протоколу [48].

Зараз у міжнародному співробітництві все більшу увагу приділяють сільському господарству, зокрема у контексті вирішення проблем продовольства, соціальних і екологічних викликів. Україна, працюючи в складі п'яти комітетів і трьох комісій ФАО, безпосередньо бере участь у прийнятті рішень у цій важливій сфері. Однією з основних переваг співпраці з ФАО є отримання Україною технічної допомоги для розвитку пріоритетних галузей агропромислового комплексу.

У 2008 р. Україна підтримала заходи з надання гуманітарної допомоги враженим продовольчою кризою країнам. У 2009 р. Україна увійшла до числа донорів Всесвітньої продовольчої програми, яка є найбільшою з організацій, що забезпечують надання продовольчої допомоги у світі. Першою країною-реципієнтом української продовольчої допомоги в рамках цієї програми стала Ефіопія [48].

Українська сторона залучалася до роботи Європейської та середземноморської організації з захисту рослин, Міжнародного союзу з охорони нових сортів рослин, Комісії зі збереження морських живих ресурсів в Антарктиці. Членство України у Міжнародній раді по зерну та в категорії спостерігачів у Міжнародному бюро виноградарства та виноробства також триває і зараз.

Варто підкреслити активну участь України в міжнародному співробітництві у сфері охорони здоров'я, зокрема в рамках ВООЗ. Україна брала участь у розробці низки ключових документів цієї організації, таких як Рамкова конвенція ВООЗ щодо боротьби з тютюном, а також резолюцій Всесвітньої організації охорони здоров'я. Співпраця з Міжнародною федерацією товариств Червоного Хреста та Червоного Півмісяця значно

сприяє готовності України до оперативних дій у разі епідемій, зокрема «пташиного грипу», ковіду тощо.

У робочих органах міжнародних організацій українські фахівці безпосередню брали участь у розробці рішень для Внутрішньоєвропейської організації податкових адміністрацій, Гаазької конференції з міжнародного приватного права, Егмонтської групи підрозділів фінансової розвідки та інших подібних організаціях.

Українська сторона активна у Дунайській комісії, відповідно Конвенції про режим судноплавства по Дунаю (Представник України обіймав посаду Секретаря Комісії), Організації з заборони хімічної зброї на період з травня 2009 по травень 2011 р., у Європейській конференції цивільної авіації, Міжнародної організації комісій з цінних паперів, Міжнародного бюро виставок, Міжнародної ради архівів.

Успішно розвивається співробітництво з Міжнародною організацією з міграції української сторони, роль в якому належить Міністерству внутрішніх справ. МВС співпрацює з Міжнародною організацією кримінальної поліції – Інтерполом.

Національне космічне агентство України бере активну участь в обговоренні актуальних питань використання космічної техніки та технологій в межах Комітету ООН з мирного використання космічного простору, а також працює в складі Комітету супутникового спостереження за Землею та ще трьох структур. Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики активно підтримує та розвиває багатосторонні міжнародні зв'язки, зокрема з Міжнародною організацією стандартизації. Ця діяльність є важливою для виконання зобов'язань України в рамках Світової організації торгівлі і сприяє підвищенню конкурентоспроможності українських товарів.

Україна стала повноправним членом СОТ у травні 2008 р., з чим розпочався новий етап мультилатерального співробітництва України у глобальній політиці. Українська сторона працювала на засіданнях

Генеральної ради СОТ, брала участь у бі- та мультilaterальних процесах, опрацьовувала питання щодо приєднання України до існуючих в межах Організації угруповань держав-членів, об'єднаних за регіональною ознакою та «за інтересами». Членство в СОТ відкрило можливість ведення переговорів про вільну торгівлю з ЄС та Європейською асоціацією вільної торгівлі, посиливши позицію країни в імплементації двосторонніх угод про торгівлю. Актуальне завдання це подальше реформування зовнішньоторговельного режиму України з метою приведення у відповідності до норм та принципів Світової організації торгівлі.

У контексті глобальної економічної кризи, її негативного впливу на становище української економіки зростає важливість міжнародного фінансового співробітництва з групою Світового банку. Співпраця з Міжнародним банком реконструкції та розвитку відповідно до Стратегії партнерства з Україною на період 2008–2011 рр. мала на меті забезпечення сталого економічного росту, підвищення конкурентоспроможності, реформування держфінансів та держуправління, поліпшення державних послуг України у сферах охорони здоров'я та освіти. Вагоме значення для держсектора української економіки мали саме капіталовкладення Європейського банку реконструкції та розвитку, що були спрямовані на реалізацію проектів в енергетиці, транспорті та зв'язку, а також у сфері муніципальної інфраструктури.

МЗС України також виступає головним відповідальним відомством щодо міжнародних організацій, у тому числі ООН та її органів. Серед таких структур слід виділити регіональні організації та інтеграційні угруповання, а саме Раду Європи, ОБСЄ, Організацію за демократію та розвиток – ГУАМ, Організацію Чорноморського економічного співробітництва, Центральноевропейську ініціативу. З огляду на різноманітність цих організацій та завдань, пов'язаних з участю в них української сторони, потребує залучення до роботи інших відомств, серед них і ЗСУ для різноманітних міжнародних операцій.

Взаємодія в рамках ОЧЕС пов'язана із просуванням інтересів в сфері транспорту і комунікацій, фінансовому та науковому співробітництві, в енергетиці та охороні довкілля, туристичній сфері. З лютого 2007 р. по квітень 2008 р. Україна успішно головувала в ОЧЕС.

Членство України в ГУАМ сприяло зміцненню міжнародного авторитету України, з метою посиленню ролі як альтернативного РФ регіонального лідера у Східній Європі. Щодо ЦЄІ, то він є регіональним угрупованням країн Центральної та Східної Європи, діяльність його спрямована на розвиток співробітництва в політичній, соціально-економічній, науковій, культурній сферах, сприяння на його основі зміцнення стабільності та безпеки в регіоні. Пріоритетні напрями для України є участь у проєктній діяльності, ініціативах у сфері енергетики, промисловому розвитку, науці і технологіях, транспорті, транскордонному партнерству країн [49].

Членство України у Раді Європи стало важливим чинником інтеграції у єдиний європейський правовий простір завдяки приведенню національного законодавства відповідно до норм організації. Основні напрями співробітництва України та РЄ це забезпечення прав людини та соціальної єдності, реформування судової системи, боротьбу з корупцією покладено в основу Плану дій РЄ для України на 2008-2011 рр. Відповідно до Статуту Ради, Україна представлена у головних органах Ради Європи; у 2010-2011 рр. відбувалося головування України в Комітеті Міністрів Ради Європи.

Діяльність України в ОБСЄ, наприклад, забезпечує рівноправну участь України в обговоренні і вирішенні різноманітних проблем міжнародної безпеки і співпраці в Організації. Серед основних напрямків співпраці України з ОБСЄ: зміцнення превентивної дипломатії ОБСЄ та активізація її участі заради врегулювання «заморожених» конфліктів. Українська ж сторона послідовно залучалася для вирішення актуальних питань реформування та й наступної інституційної розбудови ОБСЄ. А саме, у 2013 р. Україна головувала у цій організації.

За рішенням XIII-ої сесії Конференції держав-учасниць Конвенції про заборону хімічної зброї (КХЗ) 2-5 грудня 2008 р. в м.Гаага (Нідерланди), Україну було обрано втретє членом Виконавчої ради Організації по забороні хімічної зброї (ОЗХЗ). До складу цього директивного органу ОЗХЗ входить 41 країна зі 188 держав-членів Організації, які обираються Конференцією держав-учасниць Конвенції про заборону хімічної зброї (КХЗ) терміном на два роки [48].

Україна, як одна зі сторін Конвенції і учасниця ОЗХЗ, з листопада 1998 р. брала участь у роботі відповідних органів цієї організації, при цьому виходила з необхідності зміцнення глобальних режимів щодо нерозповсюдження зброї масового знищення, розвитку і активізації міжнародного співробітництва з метою хімічного роззброєння, захисту національних інтересів для розвитку хімічної науки та промисловості. Протягом 2009-2011 рр. Україна була членом Виконавчої ради ОЗХЗ, що передбачало участь делегації в її сесіях, які регулярно скликалися для розгляду актуальних питань хімічного роззброєння, а також діяльності у межах Організації, розробки та й ухвалення державою відповідних директивних рішень тощо.

У ході сесій Виконавчої ради було розглянуто широкий спектр питань, що пов'язані з аналізом виконання Конвенції державами-учасницями, в першу чергу у контексті ліквідації задекларованої низкою країн хімічної зброї, колишніх об'єктів з її виробництва; оцінки впливу науково-технічного розвитку на дію цієї Конвенції, стан її імплементації на національних рівнях. Перспективи подальшої універсалізації цього мультилатерального договору та розвитку міжнародного співробітництва у рамках ОЗХЗ, у тому числі з метою протидії проявів «хімічного тероризму».

Українська ж сторона докладала зусилля заради реалізації пріоритетних напрямів співробітництва з ОЗХЗ: в межах Статті XI Конвенції, (заохочує держави до розвитку взаємовигідного обміну науково-технічною інформацією; дає підґрунтя реалізації наукових і прикладних проєктів у

галузях сільського господарства, фармацевтики, медицини та інших); впливає на вирішення питань із ліквідації хімічної зброї, які можуть зачіпати національні інтереси щодо безпеки України; сприяє інспекційній діяльності, пов'язаній з проведенням перевірок об'єктів хімічності у державах-учасниках Конвенції; подальший розвиток співробітництва за Статтею X КХЗ відбувається згідно правил за якими кожна з держав-учасниць КХЗ зобов'язана надавати допомогу та захист від хімічної зброї для будь-якої іншої країни-сторони КХЗ.

Нарешті, Україна під час свого членства у Виконавчій раді ОЗХЗ протягом 2009-2011 рр. акцентувала на необхідності активізації міжнародного співробітництва заради зміцнення безпеки об'єктів хімічної промисловості та ліквідації чи утилізації запасів відпрацьованих або надлишкових запасів токсичних хімікатів.

2.3 Розвиток військово-технічного співробітництва з іншими країнами та в межах забезпечення нацбезпеки України.

Упродовж 1990–2000 рр. головним партнером України з військово-технічного співробітництва (ВТС) з урахуванням частки імпорту/експорту товарів військового та подвійного призначення тривалий період була Російська Федерація. Проте обсяг торгівлі зброєю з РФ поетапно зменшувався з 30-32% (2000-2002 рр.) до 20-24% (2007-2008 рр.).

Українську продукцію країна-агресор закупляла, коли московський ОПК був не в стані був забезпечити технічні та якісні показники щодо комплектації продукції для експорту та з метою уникнення створення дублюючого виробництва для тих зразків озброєння та військової техніки (ОВТ), вироблення яких представляє собою період протягом 7-10 років [5, с.].

За результатами орієнтації на РФ відбулося відставання оборонно-промислової сфери України в технологічному плані від військових експортерів розвинутих країн світу, а відповідно – втрата пізнаваності українського ВПК у світі. Україна однак зберегла важливі галузі оптоелектронного та радіоприладобудування для продажу закордон і власного забезпечення, але виявилась обмежена в питаннях серійного виробництва на експорт озброєння, техніки. Зокрема, випуску приватними підприємствами в промислових масштабах лазерних комплексів (наприклад, мирного призначення), радіолокаційних елементів, прицілів для танків та артилерійських комплексів [50].

Як наслідок, з метою забезпечення своїх оборонних потреб (та опцій для міжнародних операцій) Україна звернула увагу на потенціал ВТС із Заходом, відмовившись від позаблокового статусу і законодавчо визначивши намір вступити до ЄС і НАТО [3]. У грудні 2014 р. було офіційно оголошено про початок практичної реалізації п'яти нових трасових фондів НАТО для допомоги Україні у зміцненні оборонної спроможності та подальшого реформування сектору безпеки і оборони, серед них: розвиток систем логістики та стандартизації ЗСУ; розвиток систем зв'язку та автоматизації ЗСУ; перепідготовка та соціальна адаптація військовослужбовців; фізична реабілітація (протезування) військовослужбовців, що були поранені у ході проведення антитерористичної операції; розвиток системи захисту країни в умовах кібернетичного протистояння [13].

Заступник голови Державної служби експортного контролю України В. Полянський зазначав наступне: «необхідно активізувати зусилля щодо захисту національних економічних інтересів України при здійсненні міжнародного ВТС, рішучіше протидіяти намаганням окремих представників іноземних держав використовувати теми нерозповсюдження й експортного контролю в інтересах отримання конкурентних переваг для власних експортерів на міжнародних ринках зброї» [5].

Міністерство оборони України, Міністерство закордонних справ України спільно з іншими міністерствами та відомствами активно розробляли заходи для збільшення частки ВТС України з країнами-партнерами. Тут пріоритетними були: формування договірної бази з метою розширення можливостей поглиблення співпраці; діяльність комісій з ВТС згідно з міжурядовими білатеральними угодами; пошук продукції українського ОПК зарубіжними партнерами та іноземними спекекспортерами; участь українських делегацій на міжнародних виставках зброї [5].

У процесі налагодження співпраці з державами НАТО важливою була роль Департаменту військово-технічної політики для розвитку озброєння та військової техніки Міноборони [50]. Цей структурний підрозділ забезпечував формування та реалізацію держполітики у сфері ВТС для розвитку озброєння, військової та спеціальної техніки (ОВТ), організації науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт для розроблення та модернізації техніки, здійснення її закупівлі в інтересах оснащення ЗСУ сучасними зразками, інших товарів військового призначення, реалізації повноважень Міноборони в сфері контролю експорту й безпеки оборонних технологій держави [6].

16 грудня 2015 р. підписано «Дорожню карту військово-технічного співробітництва між НАТО і Україною», це передбачувало удосконалення сил і засобів ЗСУ; співпраці для стандартизації і кодифікації; трансформації української оборонної промисловості; участі України в ініціативі «Розумна оборона»; поглибленні співпраці Україна–НАТО в галузі воєнних науково-дослідних робіт; підвищенні кваліфікації українського персоналу, залученого до ВТС з Альянсом. Заходи, що передбачені «Дорожньою картою», були переважно зосереджені на участі України в Робочих групах під егідою Ради національних керівників у галузі озброєнь (CNAD) НАТО. Передбачалося, що робоча група Україна–НАТО з військово-технічного

співробітництва буде розробляти програму на основі підготовленої «Дорожньої карти» [10].

Серед аспектів співробітництва України з НАТО у сфері практичного оборонно-технічного партнерства варто відзначити участь представників України у засіданнях Комітету з питань стандартизації, відкритих для участі країн-партнерів та Конференції національних директорів з питань озброєнь НАТО. Участь українських фахівців у роботі таких структур створила передумови для вивчення та застосування новітніх стандартів для розробки і виробництва сучасних видів озброєнь та військової техніки, а саме розширення можливостей і ринків збуту української техніки; доступу до цих технологій при спільному виробництві; залучення інвестицій з меєл. проведення модернізації озброєнь і диверсифікації арсеналу [5].

У 2014 році українська делегація ознайомила партнерів з країн НАТО із перспективами розвитку воєнно-політичної ситуації в Україні, при цьому акцентуваючи увагу присутніх на пріоритетних напрямках роботи Президента України та КМУ з метою підвищення обороноздатності країни та боєздатності ЗСУ [20].

Для допомоги Україні у реформуванні Збройних Сил України НАТО розпочало практичну реалізацію проєктів зміцнення обороноздатності держави за підтримки Трастових фондів НАТО [14]. Успіхи ВТС України з НАТО, зокрема стан і перспективи співробітництва в оборонно-технічній сфері, а також співпраця в межах робочих груп Конференції національних директорів з озброєння, Організації НАТО з питань науки і технологій, Агенції НАТО із забезпечення були зазначені на засіданні Спільної робочої групи Україна – НАТО з оборонно-технічного співробітництва [21].

Представниками НАТО було наголошено на тому, що Альянс здійснюватиме дієву підтримку ЗСУ у сфері оновлення озброєння та військової техніки та впровадження стандартів НАТО у різноманітні види діяльності українського війська [18].

Сторонами обговорювалися положення «Державної цільової оборонної програми розвитку озброєння та військової техніки», реалізація проєктів Трастових фондів НАТО для України, реформування національного оборонно-промислового комплексу [19].

Значна частка допомоги НАТО та її держав-членів надавалася Україні через програми Трастових фондів НАТО. Міністерство оборони України, як основний бенефіціар цієї допомоги, було залучене до реалізації заходів, серед яких: удосконалення комплексів зв'язку та автоматизованого управління підрозділами; знешкодження легких озброєнь, стрілецької зброї, протипіхотних мін типу ПФМ-1 і звичайних боєприпасів; розвитку системи національної протимінної діяльності та протидії саморобним вибуховим пристроям [15].

Виконання Україною програм реформ було обговорено на засіданні Спільної робочої групи Україна – НАТО з оборонно-технічного співробітництва [4]. У межах поглиблення практичного партнерства в оборонно-технічній сфері сторонами обговорювалася взаємодія щодо реалізації Трастових фондів НАТО у досягнення суміжного з Альянсом рівнів сфери оборони, модернізації системи навчання фахівців у структурах сектору безпеки і оборони, а саме в галузі оборонно-технічного співробітництва [12].

Реформи систем логістики і стандартизації здійснювалося у межах досягнення Цілей партнерства Україна – НАТО, виконання заходів Робочого плану Військового комітету Україна – НАТО та особливості подальшого використання консультативно-дорадчої допомоги НАТО для подальшого реформування ЗСУ [16].

Провідну роль у сфері ВТС з країнами НАТО було відведено Укроборонпрому. Він і досі бере участь у різноманітних організаціях НАТО, таких як NATO Industrial Advisory Group, під егідою якої оборонні підприємства України залишаються задіяними для проведення міжнародних дослідницьких проєктів у сфері озброєння та військової техніки. Було

налагоджено спільну роботу Укроборонпрому і з NATO Support and Procurement Agency (NSPA) [7].

Саме NSPA вийшла з ініціативою включення підприємств ОПК України до переліку виробників продукції оборонного призначення з початком агресії Москви проти України. Це рішення надало можливість українським виробникам приймати участь у тендерах на постачання товарів та послуг для членів і партнерів Альянсу в межах програми Random Brokerage Services [7].

Підприємства Укроборонпрому співпрацювали з міжнародними партнерами для виготовлення та поставки керованих ракет для авіації, послуг з ремонту та модернізації бойових літаків, бойових гелікоптерів. Залишалися перспективними спільні контракти з метою випуску високоточних боєприпасів, засобів ураження, виготовлених протитанкових керованих ракетних комплексів, сучасних високоточних засобів ураження для різноманітних артилерійських систем та мінометів, техніки для сил протиповітряної оборони, авіації. Українське держпідприємство «Антонов» приймало активну участь у програмі BTC NATO Strategic Airlift Interim Solution. Українське гідроакустичне обладнання розвивалося в межах концепції «Розумна оборона» та було використано НАТО у проєкті «Захист портів» [7].

Велику роль в експорті української зброї та техніки було відведено громадській організації «Ліга оборонних підприємств України». Це недержавне профільне об'єднання національних приватних виробників озброєння і військової техніки. До її складу входили 67 провідних приватних компаній, що виробляли оборонну продукцію за напрямками бронетехніки, безпілотних літальних апаратів, військових кораблів, військової авіації, засобів радіолокаційного спостереження та радіоелектронної боротьби, засобів зв'язку та захисту інформації, засобів радіаційного, хімічного та бактеріологічного захисту, засобів тактичної медицини, військової електроніки та приладів, модернізації різноманітної військової техніки та

озброєння бойових літаків, особистої зброї та спорядження, тренажерів, симуляторів тощо [9]

Р. Німчинський, заступник директора Департаменту контролю над озброєннями та військово-технічного співробітництва Міністерства закордонних справ України, звернув увагу, що співпраця ВТС України з іноземними партнерами виходить з урахування насамперед євроатлантичних та євроінтеграційних прагнень та відповідних інтересів нашої країни, у тому числі національної безпеки. Відповідно, успіхи розвитку ВТС з державами-партнерами залежали від ретельного та безумовного дотримання Україною своїх міжнародних зобов'язань з окремими країнами та мультилатеральними організаціями щодо розвитку ВТС [5].

Щодо сфери військово-технічного співробітництва України та ЄС Директор Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння В. Бадрак зазначив парадокс у розвитку ВТС: правових перешкод для розвитку співробітництва майже не існує, але при цьому частка співпраці ЄС та України протягом усіх років незалежності у цій царині міждержавного співробітництва не перевищувала, за наявними даними Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння, всього лише 2,5% від загального обсягу ВТС України з іноземними державами [5].

Голова Експертної Ради Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння Л. Поляков також відзначав: «Незважаючи на те, що Україні все ж таки вдалося зберегти суттєвий науково-технічний потенціал, незважаючи на те, що в оборонний бюджет почали вкладати більш значні суми на закупівлю озброєння, але загалом ситуація як у правовому полі, на жаль, так поки що і у фінансовому, бо ці кошти не настільки значні, щоб зацікавити більш провідних виробників озброєння, все ще нагадує клаптикову ковдру. Тому що немає закону про військово-технічне співробітництво, і у нас для іноземних компаній діють одні правила, для вітчизняних державних – інші, а для вітчизняних приватних – ще інші» [8].

Експерти Фонду «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» зазначали переваги для економіки України від ВТС з державами-членами Північноатлантичного альянсу, та й загалом майбутнього вступу до НАТО. На думку цих науковців, вступ до НАТО надасть імпульсу закордонним інвесторам в Україну. Відбудеться збільшення інвестицій в економіку країни, бо безпека та економіка тісно між собою пов'язані: приклади Чехії, Польщі, Угорщини, де впродовж року після оголошення про вступ до НАТО інвестиції збільшилися у 3,5 рази, а в Румунії зросли на 141%. Зі вступом до НАТО, Україна, з великою вірогідністю, очікуватиме аналогічного ефекту, який значно буде перевищувати будь-які можливі економічні проблеми. Відповідно, вступ до НАТО також передбачає поліпшення інвестиційного клімату для розвитку промислової діяльності в Україні, що зумовлюється покращенням міжнародного інвестиційного іміджу України. Зі вступом України до НАТО нівелюється стереотип в очах міжнародних інвесторів до «пострадянської країни» з постійним «верховенством корупції» та злочинів над правом. Членство України в західних інституціях є чітким сигналом для західного інвестора про те, що країна живе вже тепер за прозорими економічними правилами. Крім цього, членство в НАТО має наблизити перспективи вступу й до ЄС, відкриваючи європейський ринок та приєднуючи Україну до відповідних програм розвитку. Таким чином, НАТО дасть змогу заощаджувати на обороні і тим самим акумулювати наявні в державі кошти продуктивніше для розвитку української економіки, а кошти на оборонну промисловість спрямувати для зовнішніх міжнародних операцій ЗСУ. Відзначається також те, що витрати країн на реформи з метою приєднання до НАТО на перевірку збільшують ВВП країни [2].

Таким чином, членство в НАТО має в майбутньому відкрити нові можливості для конкурентоздатних оборонних виробництв України, закласти фундамент ВТС на міжнародному рівні. «Аргументом» для Альянсу може стати історія конкурентоздатного та високотехнологічного ВПК, у якому наявний замкнутого циклу виробництва всесвітньо відомих на глобальних

ринках зразків новітнього озброєння. Це стосується літакобудування, ракетобудування, суднобудування, танкобудування, будівництво систем протиповітряної, протиракетної оборони [1].

У цьому контексті повністю нівелюється міф про те, що вступ України до НАТО передбачає занепад оборонної промисловості України, пов'язаної з переозброєнням ЗСУ та запровадженням нових військових стандартів НАТО. На жаль, центральними органами влади у період 2004–2014 рр. були здійснені певні кроки на шляху до зняття штучних обмежень у військово-технічній сфері, однак вони здебільшого були несистемними та не принесли очікувальних результатів. Вже в роки після московського вторгнення були визначені пріоритетні царини та напрями практичного співробітництва з НАТО, проте на перешкоді подальшому розвитку відносин з Альянсом став застарілий український ОПК та недосконала українська законодавча база.

В цілому ж військово-технічне співробітництво України з іншими державами є одним з ключових елементів забезпечення національної безпеки та оборони держави, особливо в контексті російської агресії. Воно дозволяє модернізувати Збройні Сили України, отримувати сучасні зразки озброєння та військової техніки, а також зміцнювати оборонно-промисловий комплекс.

Після здобуття незалежності Україна успадкувала значний військово-промисловий комплекс, який був інтегрований у загальносоюзну систему. У 1990-ті роки відбувався пошук нових напрямів військово-технічного співробітництва, але він був обмежений економічними труднощами та невизначеністю геополітичної ситуації.

Як зазначалося вище, гібридне вторгнення РФ у 2014 р. стало каталізатором для активізації військово-технічного співробітництва України з іншими країнами, особливо ВТС з НАТО. В результаті інтенсифікації ВТС після 2014 р. обсяги воєнної співпраці та технічного співробітництва України з іншими країнами значно зросли. До співпраці залучаються як традиційні партнери з держав-учасниць НАТО (США, Велика Британія, Канада), так і нові (Туреччина, країни Балтії).

Основною метою співробітництва була модернізація Збройних Сил України, у тому числі й для здійснення міжнародних операцій. Це включає закупівлю зброї та військової техніки, передачу технологій, спільне виробництво та навчання військовослужбовців.

Україна активно шукала нових партнерів для співробітництва у сфері оборони, особливо серед країн НАТО та ЄС. Однак паралельно зі співробітництвом з іноземними партнерами, Україна також активно розвивала власний оборонно-промисловий комплекс.

Поставка зброї та військової техніки до України переважно представляли собою легку стрілецьку зброю, протитанкові засоби, засоби протиповітряної оборони, бронетехніку, артилерію. Надання військової техніки, запасних частин, боєприпасів, а також фінансова допомога на модернізацію ЗСУ з'явилися вже після московського вторгнення, а летальна техніка взагалі з 2017 р. Співпраця у розробці та виробництві нових зразків озброєння та військової техніки при цьому продовжувалося, як і навчання українських військовослужбовців за стандартами НАТО, обмін досвідом.

У 1990-2000-х рр. міжнародні операції ЗСУ були можливі лише завдяки відновленню та модернізації радянської техніки, яка була на озброєнні, таким чином маючи невеликий потенціал мобільний військ у строю. На жаль, Україна залишалася значною мірою залежною від зовнішньої військової допомоги. Корупційні схеми при цьому перешкоджали ефективному використанню міжнародної допомоги.

Продовження московської агресії створює постійну загрозу і вимагає постійного нарощування військового потенціалу України. Аспірації України на членство в НАТО та ЄС, з іншого боку, стимулюють подальшу модернізацію ЗСУ та наближення до стандартів Альянсу.

До подібних настанов дійшли й при оновленні концепції національної безпеки України. Це фундаментальна доктрина, яка визначає основні загрози національній безпеці, пріоритетні напрями забезпечення цієї безпеки та механізми їх реалізації. Вона є своєрідною дорожньою картою для держави у

сфері безпеки та оборони. Перша концепція національної безпеки України була затверджена Верховною Радою України у 1997 р. Однак, з огляду на зміну геополітичної ситуації та нових викликів, що постали перед державою, концепція неодноразово доповнювалася та оновлювалася, нещодавно ж оновлена була вже у 2018 [26].

Концепція національної безпеки України охоплює такі основні блоки: дається чітке визначення поняття "національна безпека" та її складових; проводиться детальний аналіз внутрішніх та зовнішніх загроз національній безпеці (таких як військова агресія, тероризм, кіберзагрози, економічна нестабільність, екологічні проблеми, дезінформація та маніпуляції, транснаціональна злочинність); визначаються пріоритетні національні інтереси, які необхідно захищати; формулюються конкретні цілі та завдання у сфері забезпечення національної безпеки; визначаються принципи забезпечення національної безпеки, на яких будується система оборони країни та внутрішньої безпеки (наприклад, верховенство права, пріоритетність прав людини, співробітництво з міжнародними організаціями); системи та механізми забезпечення національної безпеки (описуються державні органи, відповідальні за забезпечення національної безпеки, а також механізми їхньої взаємодії).

На формування та відповідне використання концепцій нацбезпеки впливала, в першу чергу, геополітична ситуація. Агресія РФ, зміни балансу сил у світі, посилення міжнародної напруженості – все це суттєво впливало на формування концепції своєї нацбезпеки в Україні. Також внутрішні процеси (економічна ситуація, політична стабільність, рівень довіри до державних інститутів) та інші фактори також визначали пріоритети країни в сфері національної безпеки.

Таким чином, Україна як член міжнародного співтовариства має дотримуватися міжнародних договорів та зобов'язань, що також впливає на формування концепції нацбезпеки та особливостей співпраці з іншими країнами в межах військово-технічного співробітництва.

Концепція національної безпеки України визначає напрямки державної політики. Вона слугує основою для розробки державних програм, планів та бюджетів у сфері безпеки і оборони. Крім того, вона об'єднує зусилля різних органів державної влади, сприяючи координації дій різних відомств у забезпеченні національної безпеки. Це дозволяє суспільству зрозуміти загрози, що стоять перед державою, та цілі, які ставить перед собою влада.

Врешті, мирні відносини України з сусідніми країнами, активна участь України в міжнародних організаціях з метою превентивної дипломатії та підтримки миру, військово-технічний обмін з країнами НАТО всі сприяли формування Україною позиції, яка сприяє прийняттю її як можливого гаранта чесності та безпеки в міжнародних операціях миротворчих сил. Таким чином, Україна продемонструвала міжнародній спільноті своє прагнення до забезпечення власної безпеки та при цьому й готовність до співпраці з іншими державами.

РОЗДІЛ 3. УЧАСТЬ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНИХ ОПЕРАЦІЯХ З ПІДТРИМАННЯМ МИРУ І БЕЗПЕКИ У 1991-2014 РР.

3.1 Зразкові закордонні операції ЗСУ у 1990-х – початку 2000-х рр.

Офіційною першою миротворчою місією, у якій брали участь українські військовослужбовці, вважається їхня участь у 1992 р. у складі сил ООН в зоні конфлікту на території колишньої Югославії. Мета місії полягала у сприянні політичному врегулюванню югославського конфлікту, який став одним із найбільш кровопролитних збройних протистоянь у Європі після завершення Другої світової війни, а також у захисті цивільного населення.

У ході вищезгаданої операції на Балкани було направлено перший український миротворчий підрозділ – 240-й окремий спеціальний батальйон [51]. Проте за сучасної історії ЗСУ був ще один яскравий епізод закордонної миротворчої діяльності, який мало хто згадує, а саме гуманітарна операція під проводом українських вертолітників у горах Сванетії, у Грузії [18].

У 1993 р. транспортна авіація Військово-Повітряних Сил ЗСУ взяла участь у гуманітарній операції в Грузії. Український вертолітний загін здійснював евакуацію біженців із засніжених перевалів Сванеті, при цьому врятувавши близько 8000 осіб, серед яких були як грузини, так і представники інших національностей [18]. Це була найперша і найкоротша миротворча місія України, зазначена як «гуманітарна місія ЗСУ».

Восени 1993 р. завершилася активна фаза бойових дій війни в Абхазії. Однак закінчення активних бойових дій призвело де-факто лише до закріплення проголошення «незалежної» Абхазії та етнічних чисток, через які грузинське населення Сванеті змушене було масово покидати свої домівки й намагатися через гірські перевали дістатися до центральної частини Грузії. Біженці покидали свої оселі, прагнучи опинитися подалі від війни, і тікали від озброєних банд мародерів через Кодорську ущелину до мирних районів країни. Однак на їхньому шляху стали природні та погодні

умови, це й різке похолодання, хуртовини та обмерзання, через що застали в горах десятки тисяч біженців, які опинилися в пастці. Люди гинули від голоду, поранень та обморожень. Тодішня влада Грузії не мала достатньо вертольотів для евакуації постраждалих із гір, тому уряд звернувся до кількох країн за допомогою, і першою відгукнулася Україна, яка відправила ЗСУ після того як 7 жовтня 1993 р. Грузія офіційно звернулася за допомогою до України. У відповідь уряд України вирішив відправити до Грузії зведений загін вертолітників, який доручили сформувати командуванню 5-ї повітряної армії. Відповідно, командувач 5-ї повітряної армії генерал-лейтенант Віктор Стрельников сформував вертолітний загін зі складу 2-х полків армійської авіації. За короткий час група вертольотчиків була сформована, її очолив заступник командувача 5-ї повітряної армії з бойової підготовки генерал-майор Євген Власенко [18].

Оскільки часу на додаткові тренування для вертолітних екіпажів не було, основний склад льотного та технічного персоналу обирали за одним критерієм: досвід участі в афганській війні та польотів у гірських районах. Також необхідно було виконати низку підготовчих заходів, яких виявилось чимало: організувати підготовку особового складу та авіатехніки, забезпечити екіпірування для людей і адаптувати вертольоти до умов можливого протистояння з боку бандитських угруповань.

Керівництво групою та проведення гуманітарної операції було доручено тодішньому начальнику штабу авіації ВПС України генералу Юрію Петрову. Він відповідав за рекогносцировку району надання допомоги, вибір майданчиків для посадки, забезпечення роботи основної групи, а також організацію її передислокації до Грузії та зворотного повернення.

До групи увійшло 106 військовослужбовців. Основу групи склали 15 гелікоптерів Мі-8 зі складу 488-го окремого вертолітного полку (аеродром базування Вапнярка) та 320-го окремого вертолітного полку (Херсон). За пропозицією керівника групи рекогносцировки до складу угруповання прийняли рішень також додати два гелікоптери морської авіації Ка-27ПЛ

та Ка-27ПС з 555-го окремого протичовнового вертолітного полку (Очаків) для евакуації біженців із занадто малих для Мі-8 посадкових майданчиків. Також один літак Ан-12, який перевозив до Грузії групу керівництва та підрозділи забезпечення ЗСУ [18].

З 10 жовтня з аеродрому Копітнарі 17 наших вертольотів з намальованими на бортах червоними хрестами здійснювали евакуацію потерпілих з гірських перевалів протягом 6 діб виснажливої роботи, задіяно було 106 авіаторів. Також до гірських долин доставили півтисячі тонн продуктів харчування, теплого одягу, пального, медикаментів, які стали вже позаяк потрібні біженцям, що перебували в холодних горах. Головним завданням став порятунок людей, тому дуже часто медичну допомогу надавали просто на місці.

При цьому, за перший день польотів було врятовано 570 осіб, за другий – 2162. Українські екіпажі працювали на межі фізичних можливостей. Кожний екіпаж здійснював до шести вильотів на день, іноді й під обстрілами. Маневруючи під вогнем московсько-абхазьких військ, українські пілоти врятували від етнічних чисток і загибелі від холоду майже 8000 цивільних грузинів та представників інших національностей. Всього за жовтень 1993 р. на 17 гелікоптерах українські вертолітники у горах Сванетії виконали 291 виліт, загальний наліт становив 271 год., у ході операції перевезено сотні тонн вантажів, доставлено до безпеки 7643 біженця [18].

Чи не всіх учасників гуманітарної місії нагородили 26 травня 2003 р. представники грузинського уряду від імені тодішнього Президента Грузії Едуарда Шеварнадзе у День відновлення державної незалежності Грузії. Крім того, з боку Міноборони України у грудні 1993 р. екіпажам також виплатили грошові премії [18].

Місія українських вертолітників у Грузії в горах Сванеті стала першою гуманітарною міжнародною операцією ЗСУ, яку Україна провела самотійно, з власної ініціативи, без жодної допомоги міжнародних організацій.

Щодо участі українських миротворців у спільних міжнародних силах миротворців, то таких прикладів достатньо багато. Наприклад, окремі українські миротворці залучалися до складу Місії ООН у Ліберії (UNMIL). Український контингент був залучений до цієї миротворчої операції з 2003 р., коли була розпочата місія після завершення громадянської війни в Ліберії. Українські військовослужбовці входили до складу різних підрозділів, зокрема, вітчизняні миротворці виконували завдання в рамках забезпечення безпеки, патрулювання, роззброєння і надання допомоги цивільному населенню. Українські інженери також брали участь у відновлювальних роботах в країні. Протягом участі в місії, українські миротворці продовжували сприяти стабільності та відновленню в Ліберії, де продовжувалася післявоєнна реабілітація. Місія ООН у Ліберії була однією з важливих складових міжнародної миротворчої діяльності України після 2000-х років. При цьому, українські миротворців у Ліберії не були повністю відкликані і з початком агресії Москви проти України в 2014 р. [52].

Основними завданнями українських миротворців були спостереження за дотриманням сторонами конфлікту угоди про припинення вогню; контроль за дотриманням прав людини; сприяння процесу роззброєння, демобілізації, реінтеграції та репатріації усіх учасників збройних формувань; забезпечення безпеки ключових урядових об'єктів; участь у реформуванні Збройних сил та поліції Ліберії; забезпечення безпеки персоналу ООН та інших міжнародних організацій, захист цивільних осіб.

Українські ударні та військово-транспортні вертольоти завжди розцінювалися ООН як важливий фактор мирного врегулювання та відновлення стабільності у Республіці Ліберія. На цьому неодноразово наголошувало як військове, так і політичне керівництво Місії ООН у цій країні. Одним із найбільших військових формувань ЗС України, що виконував завдання у складі Місії ООН у Ліберії, був 56-й окремий вертолітний загін [52].

У 2004 р. Україна направила до Ліберії 14 гелікоптерів: 6 Мі-24 та 8 Мі-8, а також 260 вояків-миротворців. Пізніше чисельність українського загону збільшили до 301. Крім того, у 2010 р. авіаційна група бойових гелікоптерів Мі-24 56-го окремого вертолітного загону було відправлено до сусіднього Кот-д'Івуару, де після оголошення результатів другого туру президентських виборів спалахнула внутрішньополітична криза [52].

З початку введення миротворчих сил ООН до Кот-д'Івуару вдалося стабілізувати ситуацію, і значну частину цього успіху забезпечили українські пілоти-вертолітники. За наказом командувача Сил ООН в країні пара українських Мі-24 завдала авіаудару по складах із системами залпового вогню, що дозволило запобігти потраплянню цієї зброї до рук повстанців. Це стало вирішальним фактором для збереження життя тисяч мирних жителів. Крім того, українські гелікоптери виконували бойові завдання щодо знищення важкого озброєння та вогневих позицій повстанців на військовій базі в Акведо, поблизу Абіджану.

Українські миротворці успішно виконували свої обов'язки в Африці навіть в умовах епідемій та поширення хвороб. Як розповідав онлайн-ЗМІ «ArmyInform» український миротворець Сергій Шевченко, його ротація припала на час епідемії Ебола в Ліберії: «Я був начальником штабу вертолітного загону місії з 2015-го по 2016-й рік. Моя місія випала якраз на спалах лихоманки Ебола в Ліберії. Ми були змушені виконувати всі покладені на нас завдання у спеціальних захисних костюмах. Тобто, кожен політ чи транспортування людей та ліків супроводжувався одяганням спеціального захисного костюма, у якому перебувати у страшенну спеку було досить непросто. Також українські миротворці були єдиними, хто виконував у Ліберії пошуково-рятувальні завдання. Один гелікоптер Мі-8 та рятувальна група постійно перебувала у готовності у будь-який час доби оперативно вилетіти на виклик» [52].

Дія мандата Місії ООН завершилася у квітні 2018 р., а 24 січня український екіпаж гелікоптера Мі-8 виконав останній політ над містом

Монровія. За весь період виконання завдань з підтримання миру та безпеки у складі Місії ООН у Ліберії (та Кот д'Івуарі) загинуло п'ять українських миротворців [52].

Український миротворчий контингент також перебував у складі багатонаціональної коаліції в Іраку протягом близько двох років (2003–2005 рр.), до початку президентства Віктора Ющенка, який відмінив участь України в місії та вивів українські війська з Іраку. Офіційною причиною участі України в багатонаціональній операції в Іраку, яка почалася в 2003 році, було прагнення підтримати міжнародну стабільність, сприяти відновленню миру в Іраку після падіння режиму Саддама Хусейна та виконати свої зобов'язання як частина міжнародної коаліції, що діяла під егідою ООН. Україна висловила свою підтримку США та іншим союзникам у боротьбі з тероризмом, стверджуючи, що участь у операції є частиною зобов'язань у боротьбі проти глобальних загроз, таких як тероризм та розповсюдження зброї масового знищення.

Крім того, українська сторона наголошувала на необхідності відновлення стабільності в Іраку, покращення гуманітарної ситуації та допомоги в проведенні політичних реформ в країні. Україна також прагнула зміцнити свої позиції на міжнародній арені, покращити відносини з Заходом, зокрема з США, та продемонструвати свою готовність до активної участі в глобальних миротворчих місіях.

Участь України в багатонаціональній операції в Іраку мала не тільки офіційну мету, але й неофіційну. Вона полягала в прагненні президента Леоніда Кучми вийти з міжнародної політичної ізоляції, яку він опинився після низки гучних скандалів. Це включало як справу Гонгадзе, так і інцидент із продажем Іраку радіолокаційних систем «Кольчуга» [53].

Після перемоги США над режимом Саддама Хусейна Президент Сполучених Штатів Джордж Буш закликав міжнародну спільноту долучитися до процесу «встановлення демократії» в Іраку. Президент Кучма, серед інших світових лідерів, запропонував направити українські війська до

Іраку. На той момент Верховна Рада, що була майже повністю під контролем президента, підтримала це рішення, причому навіть опозиційна фракція Віктора Ющенка «Наша Україна» висловила свою згоду. Ймовірно, і Кучма, і Ющенко розраховували на зовнішньополітичні вигоди від підтримки цієї ініціативи.

У середині травня 2003 р. стало відомо, що Рада національної безпеки і оборони України планує розглянути питання про направлення українського батальйону для участі в стабілізаційних силах в Іраку. 5 червня 2003 р. ВРУ ратифікувала указ Президента України про участь українських військ у миротворчій місії в Іраку. 7 серпня 2003 р. розпочалася відправка українських миротворців з Києва і Миколаєва в Ірак і Кувейт. У відповідь на це Джордж Буш пообіцяв Україні підтримку «на шляху інтеграції в європейські і євроатлантичні структури» [53].

Угрупування українських військ (5-а окрема механізована бригада), укомплектована на добровільній основі, склало, за різними даними, від 1600 до 1800 військовослужбовців. Бригада вступила в підпорядкування командуванню багатонаціональної дивізії «Центр-Південь», яка мала в своїй основі польський контингент військ і була дислокована в провінції Васіт за 140 км від Багдада [53].

Напередодні відправки українських миротворців до Іраку не було чітко визначено їхні завдання. Існували припущення, що вони будуть займатися всього лише охороною нафтових родовищ. Однак насправді українські військові брали участь у бойових діях. До березня 2005 р. загинули 18 солдатів і офіцерів українського контингенту, понад 40 отримали поранення. З огляду на це операція почала ставати все надалі непопулярною. Настрої в українському суспільстві на користь виведення військ посилювалися в міру наближення президентських виборів, на цьому серед іншого почав будувати передвиборчу кампанію Віктор Ющенко. У травні 2004 р. ВРУ на закритому засіданні обговорила питання про часткове виведення військ, але не підтримала пропозицію фракцій КПУ, СПУ, БЮТ та

частини «Нашої України», які вимагали від Президента України самостійно прийняти рішення про термінове виведення українських військових з Іраку. Що ж стосується Президента України Леоніда Кучми, то він вважав, що Україна має виконувати взяті зобов'язання так само, як і інші країни коаліції. Зрештою, і він погодився з аргументами щодо виведення військ у зв'язку зі збільшенням втрат серед українських миротворців, але не поспішав терміново прибирати війська. Напроти, у вересні 2004, у самий розпал президентської кампанії, Леонід Кучма направив до Іраку прем'єр-міністра України та кандидата на президентських виборах Віктора Януковича [53].

Надалі про необхідність виведення військ заговорив і вищезгаданий Віктор Янукович. Рада безпеки України, обговоривши проблему, підтримала цю думку, а саме Міністр оборони Олександр Кузьмук заявив у вересні 2004 р., що рішення про виведення військ з Іраку можна вважати остаточним: «Я вважаю, що Україна свою історичну місію виконала, з самого початку взявши участь в антитерористичній операції у складі коаліційних сил» [53].

11 січня 2005 р. Верховна Рада прийняла постанову, в якій президентіві було запропоновано негайно повернути українських миротворців на батьківщину: «У зв'язку з небезпечним загостренням військово-політичної обстановки в Іраку і жертвами серед українських військовослужбовців пропонується вважати недоцільним подальше перебування підрозділів збройних сил України в цій країні» [53].

Президент дав вказівку готувати виведення військ, при цьому обговорювали, що українські миротворці можуть залишити Ірак вже до кінця весни 2005. Але США дали зрозуміти, що питання про подальше перебування українського миротворчого контингенту в Іраку має вирішуватися після вступу на посаду нового президента України та формування нового уряду. Після того, як 6 березня 2005 в Іраку загинув вісімнадцятий миротворець, новий президент Віктор Ющенко заявив, що українська громадськість не розуміє, чому українські миротворці змушені брати участь у бойових діях. Президент бажав продемонструвати, що він

виконує обіцянки, дані під час виборів, але при цьому залишив без української підтримки польських союзників [53].

Українські військовослужбовці виконували завдання в наступних населених пунктах: Аль-Кут, Ас-Сувайра, пункт переходу Арафат (форт Бадра) ірано-іракський кордон, Вавилон, Багдад. Перед передислокацією в Ірак в 2003 група офіцерів штабу дивізії брала участь у спільних навчаннях багатонаціональних сил в Польщі, м.Щецін [53].

З огляду на можливість виведення українських військ, США запропонували Україні зберегти свою присутність в операції в інших формах. Наприклад, українські військові могли б продовжити роботу в Іраку в якості військових радників і спостерігачів. Це й було здійснено в 2006 р. [53].

Держсекретар США Кондоліза Райс, зустрічаючись з МЗС України Борисом Тарасюком, заявила: «Рішення України вивести війська з Іраку не позначиться на відносинах Києва і Вашингтона ... Ми вдячні Україні за її участь в іракській операції. У той час як далеко не всі країни виявили таке бажання, Україна приєдналася до тих держав, які забезпечують стабільність в Іраку» [53].

15 березня 2005 р. почалося поетапне виведення українського контингенту з країни. Двома рейсами літака Іл-76 до Миколаєва прибула перша група українських миротворців з майже 140 чоловік, які несли службу в механізованій роті 72-го батальйону поблизу міста Ес-Сувейра. Бойову техніку відправили морським шляхом через Кувейт. Протягом літа-осені 2005 р. в іракській провінції Васіт, у зоні відповідальності польсько-українсько контингенту багатонаціональної дивізії «Центр-Південь», залишалося все ще близько 800 українських військових. 27 грудня 2005 р., вже наприкінці року, Ірак покинули останні українські миротворці [53].

Участь України в міжнародній операції Іраку може бути оцінена як спроба зміцнити міжнародні позиції, однак з точки зору довгострокових національних інтересів та моральних міркувань це питання залишається суперечливим. Для деяких українців ця операція стала важким тягарем, в той

час як інші вважали її необхідною для зміцнення стратегічних відносин зі США та іншими союзниками. Ключове питання в тому, чи були досягнуті цілі, які стояли перед Україною на момент прийняття рішення про участь у цій операції. З одного боку, було покращено відносини з західними партнерами (а саме з ключовим – із США), але з іншого – це спричинило внутрішні політичні та соціальні протиріччя.

3.2 Оцінка ефективності участі ЗСУ у міжнародних операціях.

Участь Збройних Сил України (ЗСУ) у міжнародних операціях з підтримання миру є важливим аспектом української зовнішньої політики та сприяє підвищенню міжнародного престижу держави. Однак, оцінка ефективності цієї участі є складним завданням, яке вимагає комплексного аналізу.

Для оцінки ефективності участі ЗСУ у міжнародних операціях ми будемо використовувати такі критерії: Виконання поставлених завдань (наскільки успішно українські підрозділи виконували завдання, визначені мандатом місії (наприклад, забезпечення безпеки, надання гуманітарної допомоги, патрулювання) чи державою); дотримання міжнародних стандартів (наскільки дії українських військових відповідали міжнародному гуманітарному праву та стандартам ООН); втрати (кількість загиблих та поранених українських військовослужбовців); вплив на міжнародний імідж України (як участь у міжнародних операціях вплинула на репутацію України як відповідального члена міжнародного співтовариства); вплив на боєздатність ЗСУ (Як участь у міжнародних операціях вплинула на боєздатність ЗСУ, набуття досвіду та підвищення професіоналізму); економічний аспект (які економічні наслідки участі в міжнародних операціях для України (витрати на утримання контингентів, потенційні доходи від контрактів на надання послуг), для українців-учасників операцій).

Відповідно до цих критеріїв, ми можемо говорити про скоріш за все переваги участі ЗСУ у міжнародних операціях. Українські військові в ході цієї діяльності набували досвіду участі у міжнародних операціях, що підвищує їхню професійну підготовку. Успішна участь у міжнародних операціях сприяє підвищенню міжнародного престижу України та зміцненню її позицій на світовій арені. Також участь у міжнародних операціях може сприяти розвитку військово-технічного співробітництва з іншими країнами. На прикладу іракської кампанії та грузинської гуманітарної операції також важливим вбачаємо зміцнення міжнародних відносин: ці операції сприяли розвитку двосторонніх та багатосторонніх відносин з іншими країнами-учасницями операцій [52; 53].

Виклики та проблеми також стають очевидними з огляду на вищезгадані операції. По-перше це ризик втрат, бо участь у міжнародних операціях пов'язана з ризиком для життя військовослужбовців, і на прикладі Іраку ми бачимо, що такі втрати будуть непопулярні серед населення [53]. По-друге, високі витрати на утримання контингенту в зоні операції; це потребує значних фінансових ресурсів, які населення також бажає бачити на «внутрішньому фронті». З огляду на ці два ризики, можна прийти до висновку, що участь у міжнародних операціях може мати певні політичні ризики, пов'язані з внутрішньою політичною ситуацією в Україні та міжнародними відносинами.

О. В. Гуляк, Б. О. Дем'янчук, В. М. Косарев запропонували низку формул математичного числення ефективності миротворчих операцій в умовах невизначеностей. На їх думку, основи для оцінки ефективності міжнародних миротворчих операцій полягають у визначенні ймовірностей досягнення цілей системи в різних станах згідно використаної термінології: «підтримання миру», «побудова миру», «установлення миру», «примушення до миру», яка встановлена Статутом ООН, а також у стані «перешкоджання ескалації конфлікту». Методика їхнього дослідження ґрунтувалася на застосуванні моделі дискретних марківських процесів, що описувала

послідовні переходи системи між її станами, задля порівняння альтернативних варіантів досягнення стану «побудови миру», а також з урахуванням варіативної оцінки варіантів оснащення і професійної підготовки миротворчого контингенту [54]. Окреме дослідження вищезгаданих операцій за їхніми формулами могло б стати революційним у вивченні тематики.

Оцінка ефективності участі ЗСУ у міжнародних операціях є складною і багатогранною. Вона й надалі вимагає комплексного аналізу з урахуванням різних факторів. Загалом, можна сказати, що участь України у таких операціях має як позитивні, так і негативні сторони. З одного боку, вона сприяє підвищенню боєздатності ЗСУ, зміцненню міжнародного престижу України та розвитку військово-технічного співробітництва. З іншого боку, вона завжди пов'язана з певними ризиками та витратами. Для більш об'єктивної оцінки ефективності необхідно провести детальний аналіз кожної конкретної операції, з урахуванням її цілей, завдань та результатів.

3.3 Проблеми та виклики, з якими стикалися миротворці ЗСУ.

Участь Збройних Сил України у міжнародних миротворчих місіях була і залишається важливим аспектом української зовнішньої політики. Однак, незважаючи на значний досвід та професіоналізм українських військових, вони стикаються з низкою проблем та викликів.

Політична нестабільність у зонах конфлікту є чи не основною причиною місій. Перебування у країнах з високим рівнем політичної нестабільності, створює додаткові ризики для життя та здоров'я миротворців, а також для їхнього психологічного стану. Тривала служба в екстремальних умовах, свідчення насильства та людських страждань можуть призвести до розвитку посттравматичного стресового розладу та інших психологічних проблем у миротворців. У багатьох зонах конфлікту існують глибокі етнічні

та релігійні розбіжності з українськими, що ускладнює системний процес встановлення миру та безпеки. Незважаючи на статус миротворців, українські військові нерідко потрапляють під обстріли та в інші збройні зіткнення. Серед різних загроз, міни, нерозірвані боєприпаси та інші вибухонебезпечні предмети становили значну загрозу для життя миротворців.

Часто фінансування місій буває недостатнім, що призводить до проблем з оснащенням та забезпеченням миротворців. Забезпечення миротворців необхідними ресурсами, такими як продовольство, медикаменти, паливо, часто ускладнюється через віддаленість місць дислокації та погану інфраструктуру. У деяких випадках корупція може негативно впливати на ефективність місій та створювати додаткові труднощі для миротворців.

Не завжди всі країни-учасниці місій діють злагоджено, що може ускладнювати виконання завдань. Яскравий приклад, коли український миротворчий контингент в Демократичній Республіці Конго взяв участь в операції з евакуації персоналу однієї з баз ООН в країні. Гелікоптери Мі-24 з українським екіпажем прикривали з повітря південноафриканські транспортні вертольоти поблизу населеного пункту Бені (провінція Північне Ківу), де знаходиться база Місії ООН зі стабілізації в Демократичній Республіці Конго. База була атакована розлюченими місцевими протестувальниками, які незадоволені низькою ефективністю дій Місії ООН [55].

На жаль, під час виконання завдань у міжнародних місіях гинуть і отримують поранення українські миротворці. Постійний ризик, психологічні навантаження та інші труднощі можуть призвести до зниження морального духу серед військовослужбовців. Вказані проблеми можуть ускладнювати виконання завдань, поставлених перед миротворцями, що продемонструвала багатонаціональна місія в Іраку [53].

Шляхи вирішення проблем включають посилення тренування, озброєння, психологічної підтримки військ. Постійне вдосконалення підготовки миротворців до виконання завдань у складних умовах є запорукою успіху миротворчих операцій. Забезпечення миротворців сучасним озброєнням та технікою є обов'язковим для успіхів ЗСУ. Нарешті, надання спеціалізованої психологічної допомоги військовослужбовцям, які повернулися з місій, є вкрай важливим, і університети країни активно працюють над підготовкою достатньої кількості професіоналів з теми.

Посилення співробітництва з іншими країнами-учасницями місій для більш ефективного вирішення проблем також є корисним вектором покращення міжнародних операцій України. А саме, допомогти може фінансова підтримка з-за кордону заради забезпечення адекватного фінансування місій. Це також пов'язано із зміцненням системи протидії корупції в Збройних Силах України. Яскравим прикладом, коли ЗСУ зазначило незадоволення миротворців фінансовим забезпеченням, є випадок з 2007 р., коли начальник Управління євроатлантичної інтеграції Генерального штабу Збройних сил України Борис Кременецький заявив: «Це грошове забезпечення, яке визначене владою, не відповідає тим завданням, які вони виконують... Лютчик із Ліберії, який здатен виконувати завдання за будь-якої погоди у будь-який час, отримує від 900 до 1100 доларів на місяць... Ці кошти випускники українських вузів отримують за місяць в Києві» [56].

Участь Збройних Сил України у міжнародних миротворчих операціях мала значний вплив на їхній розвиток. Участь у місіях дозволила українським військовим набути безцінного досвіду виконання завдань в умовах реального конфлікту, що дозволяє підвищити їхню боєздатність.

Взаємодія з військовими інших країн, використання сучасного озброєння та обладнання сприяли підвищенню професіоналізму українських військових. Участь у місіях стимулювала процес модернізації ЗСУ, оскільки виявила необхідність у новому озброєнні та техніці. Миротворча діяльність

також зміцнила співпрацю України з іншими країнами, сприяла розвитку партнерських відносин та обміну досвідом. Успішна участь у місіях підвищила міжнародний авторитет України та сприяла формуванню позитивного іміджу українського солдата.

На жаль, під час виконання завдань у міжнародних місіях гинули і отримували поранення українські військові. Тривала служба в екстремальних умовах, свідчення насильства та людських страждань призводили до розвитку посттравматичного стресового розладу та інших психологічних проблем. Це досвід і теперішньої повномасштабної війни

Часто фінансування місій було недостатнім, що призводило до проблем з оснащенням та забезпеченням миротворців. У деяких випадках корупція негативно впливала на ефективність місій та створювала додаткові труднощі для миротворців, змушуючи рятувати корумпованих політиків від натовпу, як у ДР Конго.

Хоча участь у міжнародних операціях мала політичні ризики, пов'язані з внутрішньою політичною ситуацією в Україні та міжнародними відносинами, але загальний вплив на розвиток ЗСУ їх міжнародної діяльності був скоріш позитивним. Зокрема, вона сприяла реформуванню ЗСУ. Участь у місіях стала одним з каталізаторів реформ у ЗСУ, спрямованих на їхню модернізацію та адаптацію до стандартів НАТО. Вона також підвищила сумісність українських військ зі збройними силами інших країн, а саме українські військові отримали досвід взаємодії з військовими інших країн, що підвищило сумісність ЗСУ зі збройними силами країн-членів НАТО, про що писали в попередніх розділах. Нарешті, міжнародні операції ЗСУ сприяли розвитку військово-технічного співробітництва, участь у місіях тримала «в тонусі» необхідність ремонту техніки ЗСУ, відкривала можливості для розвитку військово-технічного співробітництва з іншими країнами.

РОЗДІЛ 4. ВПЛИВ УЧАСТІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНИХ ОПЕРАЦІЯХ НА ІМІДЖ ДЕРЖАВИ

4.1 Зміни у сприйнятті України на міжнародній арені з початком участі у міжнародних операціях.

Участь Збройних Сил України у міжнародних миротворчих операціях суттєво вплинула на сприйняття України на міжнародній арені. Цей досвід сприяв формуванню позитивного іміджу України як відповідального члена міжнародного співтовариства, готового брати участь у вирішенні глобальних проблем.

«Від професіоналізму до надійності» Україна демонструвала високий рівень професіоналізму своїх військових, що сприяло зміцненню довіри до українських збройних сил як надійного партнера в міжнародних операціях. Наприклад, у 2010 р. напередодні виведення українських миротворців з району операцій, серби Косово заявили, що не хочуть виведення українських миротворців. А саме, голова муніципалітету Општини Штрпце Звонко Михайлович, що на півдні Косово і який населений переважно етнічними сербами, заявив сербським медіям, що «він занепокоєний дислокацією миротворців українсько-польського батальйону Укр-Пол-Бат, які служать в складі миротворчої місії КФОР НАТО у Косово» і що «етнічні серби південного Косово мали велику довіру до миротворців Укр-Пол-Бату, який виступав гарантом безпеки та збереження миру в тому багатонаціональному краї» [57].

«Від нейтралітету до активної участі» Україна рухалася у тому числі з тенденціями протиборства силам у міжнародних операціях. Незважаючи на офіційну «безблоковість», фактична відмова від політики нейтралітету (в Сванеті, в Боснії, в Іраку) та активна участь українців у міжнародних операціях свідчили про готовність України брати на себе відповідальність за підтримання міжнародного миру і безпеки. Як зазначив щодо ситуації в Молдові експерт Національного інституту стратегічних досліджень,

військовослужбовець ЗСУ Артем Филипенко: «З 1992 року існують миротворчі сили у зоні безпеки Придністров'я... Безумовно, почалася розмова про можливість зміни нейтрального статусу. Всі почали розуміти просту банальну річ, нейтралітет не є гарантією (безпеки). Про це відверто кажуть молдовські політики, що гарантією суверенітету Молдови є не нейтральний статус, а гарантією суверенітету Молдови є Збройні сили України» [58].

«Від регіонального гравця до глобального партнера» Україна рухалась у багатьох операціях, особливо в Іраку. Участь у міжнародних операціях дозволила Україні вийти за межі регіональних проблем і затвердитися як глобального партнера у вирішенні міжнародних конфліктів, у тому числі таких, до яких не були готові долучитися навіть всі країни НАТО, як-от Іракська війна. «Ми вдячні Україні за її участь в іракській операції», – зазначала К. Райс [53].

Зміцнення міжнародних відносин, співпраця з військовими інших країн у рамках міжнародних місій сприяла розширенню кола партнерів України та започаткувала співпрацю з різноманітними країнами, вдячними за підтримку українських миротворців. Це стало й фактором такої зміни, як стрімке підвищення міжнародного авторитету країни. Успішна участь у міжнародних операціях підвищила популярність і міжнародний авторитет України та зміцнила її позиції на світовій арені серед країн світу. Як зазначав у 2017 р. тодішній прем'єр-міністр України В. Гройсман: «За роки незалежності понад 42 тисячі наших воїнів узяли участь у миротворчих місіях, чим здобули високий авторитет у міжнародного співтовариства. Понад чверть століття Україна та її миротворчі сили демонструють відданість справі миру та правопорядку на нашій планеті, адже немає нічого гіршого за війну, що гальмує розвиток суспільства» [59].

4.2 Причини успіхів міжнародних операцій ЗСУ.

Незважаючи на низку проблемних моментів (таких як публічне незадоволення втратами в іракській кампанії, через яке українське керівництво раніше очікуваного вивело війська), міжнародні операції ЗСІ переважно були успішними. Українські миротворці неодноразово демонстрували високий рівень професійної підготовки, дисципліни та відданості своїй справі. Українські військові також строго дотримувалися міжнародних стандартів і норм поведінки, що сприяло формуванню позитивного іміджу.

Які ж причини гнучкості та адаптивності українських військ? Українські миротворці демонстрували здатність швидко адаптуватися до нових умов та виконувати різноманітні завдання. В чому сутність успіхів їх миротворчої діяльності?

Успіхи міжнародних операцій Збройних Сил України можна пояснити кількома факторами, серед яких важливе місце займають висока професійна підготовка українських військових, здатність адаптуватися до різних умов і оперативність у реагуванні на зміни ситуації. Військові ЗСУ мають великий досвід участі в миротворчих місіях, що дозволяє ефективно виконувати завдання в найскладніших і найбільш небезпечних умовах, зокрема в зонах конфліктів. Їхня участь у міжнародних операціях, таких як в Ліберії, Кот-д'Івуарі чи Іраку, засвідчила здатність оперативно вживати заходи для збереження стабільності в регіонах, що постраждали від військових конфліктів [52; 53].

Також важливим чинником є міжнародна підтримка і взаємодія з іншими країнами та міжнародними організаціями, що дозволяє Україні інтегруватися в міжнародні миротворчі структури та отримувати необхідну технічну, матеріальну та гуманітарну допомогу. Підвищена увага до питань безпеки, гуманітарного реагування та виконання миротворчих завдань надає українським військовим можливість підвищувати свою оперативну ефективність і досягати поставлених цілей.

Не менш важливим є наявність чіткої стратегії і координації дій, яка забезпечує успіх у виконанні завдань. Це дозволяє знижувати ризики, мінімізувати втрати і водночас ефективно здійснювати гуманітарну допомогу та відновлення стабільності в зонах конфліктів. Крім того, важливим чинником є мотивація українських миротворців, які часто виконують завдання в екстремальних умовах, знаючи, що їхня місія сприяє відновленню миру та безпеки для мирного населення.

Але ключовою була готовність до самопожертви. Багато українських військових віддали свої життя, захищаючи мир і безпеку в різних куточках світу, що викликало повагу і захоплення у міжнародній спільноті.

Важливо зазначити, що позитивний імідж України, сформований завдяки участі у міжнародних операціях, зіграв значну роль у підтримці України міжнародним співтовариством під час російської агресії.

Загалом, участь у міжнародних операціях мала значний позитивний вплив на сприйняття України на міжнародній арені. Україна перетворилася з країни, що переживає складний період переходу, на відповідального і надійного партнера в забезпеченні міжнародного миру і безпеки. Також це дозволило посилити розвиток двосторонніх відносин з іншими країнами

Участь Збройних Сил України (ЗСУ) у міжнародних операціях мала значний вплив на розвиток двосторонніх відносин з іншими країнами. Цей досвід сприяв зміцненню довіри, поглибленню співробітництва та розширенню кола партнерів України. Як зазначив Ю. Тукаленко у статті в «Голосі України»: «Ми повинні розуміти, що, беручи участь у МОПМБ, військовослужбовці ЗС України передусім забезпечують захист та реалізацію національних інтересів. Завдяки їхнім зусиллям посилюється роль та авторитет держави на світовій політичній арені та формується думка міжнародної спільноти про Україну як про сильну і незалежну державу» [60].

Позитивний вплив цих операцій важко переоцінити. В основі його доведення до інших народів наших спільних цінностей та інтересів. Участь у спільних місіях сприяла об'єднанню зусиль різних країн у досягненні

спільних цілей, таких як підтримання миру та безпеки, боротьба з тероризмом тощо. Розвиток військово-технічного співробітництва (ВТС) також пов'язаний з цим процесом. Спільні навчання, обмін досвідом та використання спільного озброєння стимулювали розвиток військово-технічного співробітництва між Україною та іншими країнами.

Успішна співпраця в рамках міжнародних операцій сприяла зміцненню довіри між Україною та її партнерами, що стало основою для подальшого розвитку двосторонніх відносин. Ба більше, можна говорити й про розширення кола партнерів. Участь у міжнародних операціях дозволила встановити нові контакти, які потім допомогли Україні. Досвід спільних дій під час міжнародних операцій посилив взаєморозуміння між країнами і сприяв наданню взаємної підтримки у складні часи. Як приклад, посилаючись на авторитет України як миротворчої держави, українсько-американський політикум намагався продати ідею відповідно використання миротворців для врегулювання «ситуації на Донбасі». «Ми цю ідею запропонували, Україна її підтримує, також її підтримують Франція і Німеччина. ЄС, НАТО, Канада, Велика Британія – всі готові підтримати місію ООН зі стабілізації ситуації на Донбасі. Тільки Росія блокує розміщення миротворців», – наголосив Курт Волкер, у 2018 р. Спецпредставник США в Україні [61].

Участь у місіях НАТО сприяла інтеграції України у євроатлантичні структури та наближенню до стандартів Альянсу. Спільна участь у місіях з країнами ЄС зміцнила співпрацю України з країнами Європейського Союзу та сприяла євроінтеграційним процесам. З іншого боку, не всі учасники миротворчих місій побудували подібні українським позитивні відносини з країнами НАТО та ЄС. Як зазначає офіційний вебсайт НАТО, «Починаючи з 1996 року, під проводом НАТО у Боснії діяли багатонаціональні миротворчі сили, у складі яких були і російські військові» [62]. Проте це не допомогло покращенню відносин Москви з НАТО та ЄС, на відміну українській дипломатії з тими мультилатеральними об'єднаннями.

Участь у місіях в Африці дозволила Україні встановити тісніші зв'язки з країнами цього континенту та сприяла розвитку південно-південного співробітництва. На жаль, не були вони повністю успішними в низці країн. Не завжди інтереси всіх учасників місії збігалися, що може призводити до розбіжностей та ускладнювати співпрацю, наприклад, позиція Мароко, яке де-факто окупувало Західну Сахару з 1991 р., та навколишніх країн, де політичної ситуації в країнах-учасниках може вплинути на характер співробітництва та навіть призвести до його припинення. В результаті падіння довіри до ООН та його місій, які не зупиняють агресора достатньо ефективно в усіх куточках Африки. Наприклад, в лютому 2020 р. Президент САДР Брахім Галі під час зустрічі з Генсеком ООН А. Гуттерешем заявив, що «сахарський народ втратив довіру до ООН і її місії, розгорнутої на території Західної Сахари для того, щоб покласти кінець процесу колонізації» [63].

В цілому ж, успіхи міжнародних операцій Збройних Сил України можна пояснити поєднанням високої професійної підготовки, досвіду участі в миротворчих місіях, а також здатності адаптуватися до складних умов. Українські військові продемонстрували ефективність у виконанні завдань у різних регіонах, завдяки тісній співпраці з міжнародними партнерами, чіткій координації дій та значній мотивації виконувати гуманітарні і різноманітні стабілізаційні місії.

Ці фактори також дозволяють Україні зберігати високий рівень оперативної готовності і досягати значних результатів у відновленні миру і стабільності, навіть в умовах тривалих і масштабних конфліктів. Успішність продемонстровано цитатами учасників операцій і іноземних політиків, а також даними про модернізацію ЗСУ, які відомі широкому загалу з відкритих джерел.

4.3 Участь у міжнародних операціях та євроатлантична інтеграція.

Сприяння інтеграції України у євроатлантичні структури також підтримала роль участі ЗСУ у міжнародних операціях. Участь Збройних Сил України (ЗСУ) у міжнародних миротворчих операціях відіграла ключову роль у процесі євроатлантичної інтеграції нашої держави. Цей досвід не лише зміцнив міжнародний авторитет України, а й надав конкретні аргументи на користь її членства в НАТО.

Демонстрація сумісності зі стандартами НАТО є вкрай важливим для українських миротворців. Виконання завдань у міжнародних операціях, що проводяться під егідою НАТО, дозволило ЗСУ продемонструвати свою сумісність зі стандартами Альянсу в таких сферах, як логістика, комунікації, стандарти озброєння та військової підготовки. Як зазначили українські дослідники, «сьогодні країни-партнери регулярно консультуються з членами Альянсу. Вони розвивають індивідуальну співпрацю з різних аспектів оборони і безпеки. Військові регулярно проводять спільні навчання і тренування, а військовослужбовці регулярно беруть участь в операціях з підтримання миру пліч-о-пліч зі своїми колегами з країн НАТО. Вони також співпрацюють з країнами — членами Альянсу в боротьбі проти спільної загрози тероризму» [64, с. 32].

Спільна робота з військовими країн-членів НАТО дозволила українським військовим набути безцінного досвіду міжопераційної взаємодії, що є одним з ключових критеріїв для членства в Альянсі. Участь у місіях стимулювала процес реформування та модернізації ЗСУ, спрямованих на підвищення їхньої боєздатності та відповідності стандартам НАТО. І це є вкрай важливим, адже серед основних вимог інтеграції до НАТО є «підвищення рівня підготовки військових кадрів є ключовим аспектом реформ в армії» [65].

Успішна участь у міжнародних операціях сприяла зростанню політичної підтримки курсу на євроатлантичну інтеграцію як в Україні, так і за кордоном. Також вона сприяла зміцненню двосторонніх відносин з

країнами-членами НАТО, що є важливим фактором для подальшої інтеграції України в Альянс. Про це яскраво свідчить промова з боку НАТО від адмірала Ді Паола, який висловив подяку урядові України за внесок в операції НАТО в усьому світі: «НАТО високо цінує вагомий внесок України в усі операції та місії під проводом НАТО. Ваші миротворці у Косові, військові інструктори в Іраку, моряки, що беруть участь в операції «Активні зусилля», та ваші лікарі в Афганістані викликають захоплення під час виконання своїх професійних обов'язків» [66, с. 5].

Таким чином, участь України в міжнародних миротворчих операціях суттєво сприяла її євроатлантичній інтеграції, зокрема через демонстрацію здатності до співпраці з НАТО та іншими міжнародними партнерами у підтримці миру та безпеки. Залучення українських військових до миротворчих місій в таких країнах, як Ірак, Ліберія та Кот-д'Івуар, дозволило Україні продемонструвати свою готовність виконувати зобов'язання в рамках міжнародних організацій, таких як ООН і НАТО. Це стало важливим сигналом для союзників, що Україна прагне до виконання стандартів, необхідних для інтеграції в євроатлантичні структури, зокрема через підвищення кваліфікації своїх збройних сил і участь у багатонаціональних операціях. Крім того, досвід участі у таких місіях сприяв покращенню взаємодії українських військових з військовими з інших країн-членів НАТО, що, в свою чергу, допомогло розвинути спільні підходи до ведення операцій, посилити довіру та зміцнити міжурядові відносини. Також миротворча діяльність під егідою ООН та інших міжнародних організацій дозволила Україні продемонструвати свою відповідальність на глобальному рівні, що сприяло посиленню її позицій у переговорах щодо євроатлантичної інтеграції. Участь у таких операціях дозволяла Україні поступово наближатися до стандартів НАТО, адаптуючи свою військову доктрину і структуру до вимог альянсу, що стало важливим кроком на шляху до повноправного членства в цих структурах.

ВИСНОВКИ

Участь ЗСУ у міжнародних операціях відіграла і продовжує відігравати важливу роль у процесі євроатлантичної інтеграції України. Цей досвід дозволив ЗСУ підвищити свою боєздатність, зміцнити міжнародний авторитет України та наблизити її до стандартів НАТО. Однак, для досягнення мети членства в Альянсі Україні необхідно подолати низку викликів, зокрема, протистояти російській агресії, продовжувати реформи у секторі безпеки і оборони та заручитися підтримкою міжнародних партнерів.

Участь Збройних Сил України у міжнародних операціях є важливим фактором розвитку українського війська. Незважаючи на певні труднощі, цей досвід дозволив підвищити професіоналізм українських військових, зміцнити міжнародні відносини та сприяти реформуванню ЗСУ.

Важливо зазначити, що досвід, отриманий українськими військовими під час участі в міжнародних операціях, виявився надзвичайно корисним під час російської агресії проти України. Україна активно бере участь у міжнародних миротворчих операціях, надаючи своїх військових спостерігачів та інженерні підрозділи з метою зміцнення міжнародного миру і безпеки та українського внеску у вирішення глобальних проблем.

Зазначаючи про рекомендації, для подальшої інтеграції в НАТО Україні необхідно продовжувати реформування сектору безпеки і оборони, зокрема, зміцнювати цивільний контроль над ЗСУ, боротися з корупцією та підвищувати рівень прозорості. Важливим фактором є політична воля української влади та суспільства до проведення необхідних реформ та інтеграції в євроатлантичні структури. Продовження активної політики міжнародного співробітництва та пошук нових союзників є важливим для успішної інтеграції України в НАТО.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Вступ до НАТО реанімує військово-промисловий комплекс України. URL: <https://dif.org.ua/article/yasnik23-vstup-do-nato-reanimue-viyskovo-promisloviy-kompleks-ukraini>
2. Вступ до НАТО стимулює розвиток української економіки. URL: <https://dif.org.ua/article/yasnik-20-vstupdo-nato-stimulyue-rozvitok-ukrainskoi-ekonomiki>
3. Військова євроінтеграція: як Україна виконує свої безпекові зобов'язання за угодою з ЄС. URL: <https://cacds.org.ua/?p=6277>
4. Відбулось чергове засідання Спільної робочої групи Україна-НАТО з оборонно-технічного співробітництва. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/news/58007-vidbulosy-cherгоve-zasidannya-spilynoji-robochoji-grupi-ukrajinanato-z-oboronno-tehnichnogo-spivrobitnictva>
5. Військово-технічне співробітництво в умовах глобалізації: український вимір: збірник матеріалів «круглого столу» / За заг. ред. О. В. Литвиненка. Київ, 2011. 80 с.
6. Департамент військово-технічної політики, розвитку озброєння та військової техніки Міністерства оборони України. URL: <https://www.mil.gov.ua/ministry/struktura-aparatu-ministerstva/departament-vijskovo-tehnichnoipolitiki-rozvitku-ozbroennya-ta-vijskovoi-tehniki-ministerstva-oboroni-ukraini.html>
7. Лапаєв Ю. Стандарти НАТО: шлях у тисячу лі. URL: <https://tyzhden.ua/Society/195949>
8. Л. Поляков презентував дослідження щодо співпраці України та ЄС у сфері безпеки. URL: <https://cacds.org.ua/?p=6419>
9. Ліга оборонних підприємств України. URL: <http://ldc.org.ua/pro-ligu/>
10. НАТО і Україна підписали Дорожню карту військово-технічного співробітництва. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_125994.htm

11. Про заходи щодо вдосконалення військово-технічного співробітництва України з іноземними державами: Указ Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422/99#Text>

12. Робоча група Україна-НАТО обговорила підсумки співробітництва у сфері озброєнь. URL: <http://www.pa.mil.gov.ua/index.php/2018/05/24/robocha-grupa-ukrayina-nato-obgovoryla-pidsumky-spivrobitnytstva-u-sferiozbroyen/>

13. Співробітництво з НАТО. Біла книга 2014. Збройні сили України. Київ, 2015. С. 63.

14. Співробітництво з НАТО. Біла книга 2015. Збройні сили України. Київ, 2016. С. 77.

15. Співробітництво з НАТО. Біла книга 2016. Збройні сили України. Київ, 2017. С. 88.

16. Співробітництво Україна – НАТО у військовій сфері. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/ukrayina-ta-nato/spivrobitnictvo-ukrayina-nato-u-vijskovij-sferi>

17. Сегеда С. П. Створення та розвиток української військової преси (XX – початок XXI століття) / Наук. конс. В. М. Телелим. Міністерство оборони України, Національний університет оборони України. Рівне: Овід, 2012. 504 с.

18. Волошин Н. Одна з перших і забутих миротворчих місій Збройних Сил України. *Армія Inform.* 30 листопада 2021 р. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/11/30/misiya-zsu/>

19. Демократичні трансформації в процесі підготовки до членства в НАТО. Досвід країн-кандидатів для України: Аналітична доповідь / Центр миру, конверсії та зовнішньої політики України / О. Сушко (ред.), О.Сушко (авт.-упоряд.), С.Сегеда (ред.). Київ: Центр миру, конверсії та зовнішньої політики України, 2002. 53 с.

20. Шевчук В. П Історіографія створення та розвитку Збройних Сил України. *Воєнно-історичний вісник: зб. наук. праць*. Київ, 2019. Вип. 1 (31). С. 55-73.

21. Шевчук О. А., Остапчук І. М. Миротворча діяльність ООН у врегулюванні міжнародних конфліктів: поняття та основні засади. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Юридичні науки*. 2019. Вип. 1.

22. Горбулін В. План дій Україна – НАТО: досягнення і проблеми. *Україна – НАТО*. 2009. №1. С. 5-17.

23. Соболев А. А. Міжнародна обстановка та виклики безпеки для України. *Воєнна безпека України на межі тисячоліть*. Київ: Стилос, 2002. С. 7-107.

24. Лепявко С. А., Магомедов А. О. Співробітництво у військовій сфері, як приклад практичної взаємодії на рівні «Україна – НАТО» в площині реальних військових загроз. *Молодий вчений*. 2018. № 6(1). С. 60-63.

25. Мицик В. В. Становлення концепції превентивної дипломатії. *Європейські перспективи: науковий журнал*. Київ: 2003, № 1

26. Про національну безпеку України: Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

27. Ліпкан В. Концепція національної безпеки України. Підходи до формування. *Вісник прокуратури*. 2003. № 10 (28). С. 85-92.

28. ГДА МО України, ф. 3697, оп. 34747, спр. 1, арк. 421.

29. ГДА МО України, ф. 3697, оп. 34747, спр. 1, арк. 360.

30. ГДА МО України, ф. 3697, оп. 34747, спр. 1, арк. 449, 463–464.

31. Міністерство оборони України – офіційний веб-сайт. URL: <https://www.mil.gov.ua>

32. Воєнна доктрина України. *Кабінет Міністрів України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/366136>

33. Публікації та звіти наукових та аналітичних центрів, присвячені розвитку ЗСУ / Науково-методичний центр організації наукової та науково-технічної діяльності. *Національний університет оборони України імені Івана Черняховського*. URL: <https://nuou.org.ua/u/stru/centers/nmc-onntd.html>

34. Законодавчі акти України, що регулюють сферу оборони та Збройних Сил / Нормативно-правові акти. *Міністерство оборони України*. URL: <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/vnutrishnij-audit/normativno-pravova-baza.html>

35. Міжнародні джерела, що стосуються співпраці України з іншими країнами та воєнними коаліціями / Участь у міжнародних організаціях. *Місія України при НАТО*. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/pro-ukrayinu/mizhnarodna-spiivpracya/uchast-u-mizhnarodnih-organizaciyah>

36. Шемшученко Ю. Акт проголошення незалежності України. *Політична енциклопедія* / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови). Київ : Парламентське видавництво, 2011. С. 21.

37. Про Основні напрямки зовнішньої політики України. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12>

38. Декларація про принципи та основні напрямки розвитку українсько-польських відносин. *Законодавство України / Верховна Рада України*. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/616_176/conv

39. Зленко А. М. Зовнішня політика України: від романтизму до прагматизму : Виступи, промови та статті / упоряд. К. П. Єлісеєв. Київ: Преса України, 2001. 369 с.

40. Партнерство заради миру (Запрошення). *Законодавство України / Верховна Рада України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_015/conv

41. Mieliekiestsev K. Polish-Ukrainian relations and the issue of historical grievances in the societies of two countries. *Історичні і політологічні дослідження*. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. № 1. С. 270–283.

42. Мелекесцев К. І. Культурний та цивілізаційний аспект новітніх польськоукраїнських відносин (2005–2011). *Література та культура Полісся* / відп. ред. і упоряд. Г. В. Самойленко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2016. С. 200–210.

43. Mieliekiestsev K. Polish-Ukrainian Relations in 2004 – 2013: Bilateral Strategic Partnership Or Sub-Eu Cooperation? *Polska-Słowacja-Ukraina Trójpogranicze wielokulturowe. Zlec. nr 30/2014* / pod redakcją naukową Andrzeja Bonusiaka. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego. 2014.

44. Віднянський С. Анатолій Зленко і формування зовнішньої політики незалежної України. *Зовнішні справи*. 2016. № 1. С. 26–31.

45. Макарь Ю. Зовнішня політика України: наміри і реалії. *Україна – Європа – Світ. Вип. 1: Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини* / Гол. ред. Л. М. Алексієвець. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. С. 189–198.

46. Зленко А. Нейтралітет чи позаблоковість: чи це в інтересах України? *Віче*. 2009. № 8. С. 12–13.

47. Chojnowski A., Bruski J. Ukraina, seria: Historia państw świata w XX wieku, wyd. 2 uzupełnione. Warszawa: Instytut historyczny Uniwersytetu Warszawskiego, TRIO, 2006. 409 s.

48. Участь України у міжнародних організаціях. *Посольство України в Туркменістані*. URL: <https://turkmenistan.mfa.gov.ua/pro-ukrayinu/uchast-ukrayini-u-mizhnarodnih-organizacijah>

49. Буглай Н. Співробітництво Польщі та України в рамках транскордонних проєктів в період 1995–2005 рр. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Історичні науки*. 2019. № 2. С. 7–11.

50. Проховник П. Історичні аспекти військово-технічного співробітництва Україна – НАТО на сучасному етапі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. Острог, 2020. Вип. 30. С. 54–60.

51. 240 окремих спеціальних батальйон ООН. *Militarnyi*. 29 грудня 2012 р. URL: <https://mil.in.ua/uk/240-okremi-spetsialnyi-batalion-oon/>

52. Кирган С. Ліберія: історія країни та роль українських миротворців. *ArmyInform*. 26 липня 2022 р. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/07/26/liberiya-istoriya-krayiny-ta-rol-ukrayinskyh-mirotvorcziv/>

53. Український контингент в Іраку у 2000-х. *Militarnyi*. 25 листопада 2012 р. URL: <https://mil.in.ua/uk/ukrayinskyj-mirotvorchij-kontyngent-v-iraku/>

54. Гуляк О. В., Дем'янчук Б. О., Косарев В. М. Оцінка ефективності міжнародних миротворчих операцій в умовах невизначеностей. *Економічний нобелівський вісник*. 2016. № 1. С. 91–101.

55. Прищепа Я. Українські миротворці прикривали евакуацію персоналу спаленої бази ООН в Конго. *Суспільне Новини*. 27 листопада 2019 р. URL: <https://suspilne.media/1864-ukrainski-mirotvorci-prikrivali-evakuaciju-personalu-spalenoj-bazi-oon-v-kongo/>

56. Українські миротворці незадоволені зарплатою. *Gazeta.ua*. 29 травня 2007 р. URL: https://gazeta.ua/articles/economics/_ukrayinski-mirotvorci-nezadovoleni-zarplatoyu/164778

57. Серби не хочуть виведення українських миротворців. *BBC News Україна*. 4 квітня 2010 р. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/world/2010/04/100330_serbs_kfor_im

58. Янковський О. «Створити проблеми для України». Як Кремль намагається дестабілізувати Молдову через Придністров'я. *Радіо Свобода*. 6 березня 2023 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/moldova-perevorot-prydnistrovyya-rosiya-viyna-ukrayina/32300106.html>

59. Володимир Гройсман привітав українських миротворців із професійним святом. *Урядовий портал*. 15 липня 2017 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/250142423>

60. Тукаленко Ю. Миротворча діяльність нашої армії. *Голос України*. 4 серпня 2021 р. <http://www.golos.com.ua/article/349326>

61. Спецпредставник США в Україні розповів про контакти з Сурковим. *Радіо Свобода*. 12 жовтня 2018 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-volker-kontakty-z-surkovym/29539396.html>

62. Зіставлення з реальними фактами. *NATO*. 07 листопада 2024 р. URL: <https://www.nato.int/cps/uk/natohq/115204.htm>

63. Гарбар Р. Африканські миротворчі уроки. *День*. №116, (2020). 23 червня. URL: <https://day.kyiv.ua/article/den-planety/afrykanski-myrotvorchi-uroky>

64. Білоус О., Доцяк І., Климончук В. Євроатлантична інтеграція України: проблеми та перспективи. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Івано-Франківськ, 2007. 108с.

65. Реформи у Збройних Силах України за стандартами НАТО. *Україна до НАТО*. URL: <https://ukrainetonato.com.ua/75-rokiv-nato/reformy-u-zbroynykh-sylakh-ukrainy-za-standartamy-nato/>

66. Новини НАТО. 2009. *NATO*. URL: <https://www.nato.int/docu/other/ukr/novini/2009/0901u.pdf>

67. Яремчук В. І. Підтримання миру і безпеки у стратегії Збройних Сил в історії незалежної України. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. Випуск 16. Том 2 / ред. кол. М. І. Прихненко (голова) та ін. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2024. Вип. 16. Т. 2.